

KATONÁSKODÓ KÉPVISELŐK, KÉPVISELŐ KATONÁK

1849. március 9-én a képviselőház ülésén Ferdinándy Bertalan, az Abaúj megyei nagyidai választókerület képviselője kért szót. Hivatkozott arra az elvre, hogy „senki a képviselők közül addig kereset alá nem vétethetik s el nem ítéltethetik, míg erre a ház maga felhatalmazást nem ad”, ugyanakkor úgy vélte, a Ház tekintélyének megőrzése fontossá teszi, „hogy a mostani időkben katonáskodó képviselők által mindazáltal a katonai törvények, és a katonai fegyelem meg ne sértessék”; ezért szükségesnek tartaná kimondatni: „miképp mindazon képviselők, kik jelenleg katonai szolgálatban vannak, kivétnek az érintett elv alkalmazása alól, s egyenesen haditörvények alá helyeztetnek”.

Almásy Pál elnök felszólította Ferdinándyt, hogy indítványát formulázva adja be, ugyanakkor az általa képviselt elvvel maga is egyetértett. Luzsénszky Pál báró, képviselő úgy vélte, „parlamentáris elvek szerint azon kerületekben, melyeknek követei katonák lettek, új választást kell tartani.”

A tárgyhoz Mészáros Lázár hadügyminiszter (Baja város képviselője) maga is hozzászólt. Úgy vélte, hogy a két dolgot össze lehet egyeztetni egymással. „Más alkotmányos országokban mindazon katonák, kik követekké lettek, csak akkor foszthatnak meg követi állásuktól, ha küldöik nem nyugszanak meg abban, hogy az országgyűlés színhelyéről eltávozzanak. Egyébiránt, ha valaki katonává lesz, s mint katona működik, igen természetes, hogy minden esetre, ha valami ténylet elkövet, mely a katonai törvények alá tartozik, akkor nem mint követ, hanem mint katona fog büntettetni.” Ezért azt javasolta, hogy a Ház mellőzze az indítványt. Felszólalását helyeslés kísérte, más képviselők azt kiabálták, hogy az indítványt formulázva ki kell nyomtatni.

Csiky Sándor egri képviselő úgy vélte, az indítvány kinyomatása felesleges lenne, „mert hiszen az igen tisztán s világosan áll”, s egyszerűen ki lehet mondani, „hogy a képviselő mindaddig, még katona, a képviselőház által hozott azon szabályok alól, melyeknél fogva a ház egyetértése nélkül kereset alá nem vétethetik, ki van véve, s katonai fegyelem alá helyezve, minél fogva, ha a rendes katonaságnál van, s valamely vétséget követ el, úgy büntettetik mint katona.”

Bartal György tolnai képviselő azzal kezdte a felszólalását, hogy ő ugyan nem „a szabályok embere”, de az indítványok bejelentésének és formulázásának megvan a maga célja, mégpedig az, „hogy az indítvány bejelentése a tárgyra nézve vezérfonalul szolgáljon, s a formulázás lehetővé tegye azt, hogy az indítvány iránt módosítások tétessenek; miután módosítások csak úgy tétethetnek, ha tisztán formulázva áll előttünk az, mihez szólni akarunk.” Másrészt idő kell „a tárgy átgondolhatására”, s a formulázásra szükség van ahhoz is, hogy „a bejelentett indítványok közül választani, s a fontosabbakat a kevesebb fontosaknál előbb tárgyalás alá venni lehessen.”

Almásy ezután kimondta, hogy miután az indítvány formulázva van, „fel fog olvasatni a ház előtt; azután ki fog nyomatni, s holnapra ki lehet tűzni tárgyalásul.”¹

Március 9-én a reggel 10 órakor tartott ülésben Gorove István jegyző felolvasta Ferdinándy előző napon tett indítványát. Szőke Károly képviselő hozzáfűzte, „hogy ne csak a képviselők említessenek meg, hanem az országgyűlési tagok, mert lehetnek a felsőtábla tagjai között is katonai hivatalban, kikre a határozatot szinte alkalmaztatni kívánom.” A kiegészítést közhelyeslés fogadta, az elnök ezzel kapcsolatos kérdésére a többség felállással jelezte egyetértését.²

1848 előtt a magyar országgyűlés alsótábláján a hadsereg tagjai nem voltak képviselve, hiszen a cs. kir. hadsereg összbirodalmi, nemzetek feletti intézmény volt, amely nem tartozott bele a magyar rendi struktúrába. A felsőtáblára meghívtak között elvileg ott lehettek volna azok a magyar arisztokraták, akik katonai ranggal rendelkeztek, de az ő részvételük sem volt különösebben jellemző. Kivételt az olyan zászlósurak képeztek, mint például Haller Ferenc gróf, vezérőrnagy, aki 1842–1845 között Horvátország báni tisztét töltötte be.

Jellemző, hogy amikor Széchenyi István gróf, a 4. huszárezred századosa 1825 szeptemberében megjelent Pozsonyban az országgyűlésen mint főrend, s találkozott Ignaz Hardegg altábornaggyal, a pozsonyi hadosztályparancsnokkal, akkor az jól leteremtette és felelősségre vonta, hogy mit keres Pozsonyban. Széchenyi azzal védekezett, hogy országgyűlés van; mire Hardegg szemrehányást tett neki, hogy nem kért szabadságot. Hogy a baj még nagyobb legyen, Széchenyi huszárruhában volt ott, tehát bűnét azzal is súlyosbította, hogy egyenruhát is viselt. (Ekkor novemberben hangzott el a híres felajánlása a Magyar Tudós Társaság alapítására.)³

Ugyanakkor a nemes rendű katonatisztek egy része szükségesnek érezte, hogy – ha itthon állomásozott – gyakorolja választójogát. Így tett 1847. október 18-án Kosztolányi Móric cs. kir. gyalogsági százados, „aki teljes egyenruhában eljött gyakorolni nemesemberi alkotmányos jogát és reggeltől délutánig kivárta étlen a vármegyeházában, míg rá kerül a sor Kossuthra szavazni.”⁴

Az 1848:4. törvénycikk nem intézkedett külön a katonatisztek aktív és passzív választójogáról, hiszen a törvényalkotók az ő esetükben joggal feltételezhatték a 100 ezüst forint éves állandó és biztos jövedelmet.

Az első katona-képviselő

A magyar országgyűlés által is követett angol parlamenti hagyomány szerint a kormány tagjai egyben képviselők is voltak. Ennek szellemében a kormány valamennyi tagját, kivéve Esterházy Pál külügyminisztert – függetlenül attól, hogy főnemesi rangjuk révén a felsőházban alanyi jogon megjelenhettek volna – képviselővé is választották.

¹ *Közlöny*, 1849. március 10. (49. sz.) 170–171. o. Az indítványt közli: *Pap* 1870. 178. o. Jegyzőkönyvi bejegyzését lásd *Beér – Csizmadia* 1954. 373–374. o.

² *Közlöny*, 1849. március 11. (50. sz.) 174. o. Az indítványt közli: *Pap* 1870. 180. o. Jegyzőkönyvi bejegyzését lásd *Beér – Csizmadia* 1954. 376. o.

³ *Ács* é. n. 199. o.

⁴ *Görgey* 1885. I. k. 2. o.

⁵ Mészárosra lásd: *Pálmány* 2002. 561–563. o.; *Bona* 2015. I. k. 135–136. o.

Mészáros Lázár hadügyminisztert 1848. június 23-án Bács-Bodrog megye bajai választókerületében közfelkiáltással választották képviselővé, és július 6-án a képviselőház igazolta mandátumát.

Mészáros kimondottan aktív szerepet játszott a képviselőházban, igaz, nem annyira képviselőként, mint miniszterként. Kossuth mellett talán a legtöbbet felszólaló miniszter volt, amiben persze szerepe volt az általa benyújtott, és az ellenzéki (de részben a kormánypárti) képviselők által ízekre szedett honvédelmi törvényjavaslatnak. 1848. augusztus 7-én, a délvidéki helyzet miatt kérte a törvényjavaslat vitájának elhalasztását, s bejelentette táborba utazását, ahol szemleutat tett. Augusztus 13-án Baján találkozott választóival, 14-én visszatért Pestre. Augusztus 27-én a minisztertanács 25-i határozata alapján ismét a délvidéki táborba utazott, ahonnan szeptember végén tért vissza. Philipp Bechtold altábornagy lemondása miatt ez idő alatt ő látta el a délvidéki hadsereg fővezéri tisztét, szeptember 21-én pedig sikertelenül ostromolta Szenttamást. Batthyány visszahívta Pestre, Mészáros visszaútján, szeptember 29-én, Baján ismét találkozott választóival.

A fővárosba szeptember 30-án visszatérve, október 1-jén röviden ismertette a délvidéki hadi helyzetet. Ezen a napon a képviselőház – Szemere Bertalannal együtt – beválasztotta az Országos Honvédelmi Bizottmányba (OHB). A Batthyány-kormány egyetlen le nem mondott minisztereként továbbra is miniszteri rangban irányította a Hadügyminisztériumot. Kossuthal való állandó hatásköri és politikai vitái miatt többször is felajánlotta lemondását, de Kossuth mindannyiszor rábírta a maradásra.

December 13-án Mészáros elvállalta, hogy az OHB megbízásából Miskolcra utazik a felső-magyarországi hadtest parancsnokságának átvételére, s ezt 14-én a képviselőházban is bejelentette. December 18-án vette át a parancsnokságot, 28-án Szikszónál döntetlen ütközetet vívott Franz Schlik altábornagy hadtestével, de 1849. január 4-én Kassánál súlyos vereséget szenvedett tőle. Még az ütközet előtt kérte felmentését a parancsnokság alól, ezért Kossuth január 9-én Klapka György ezredest nevezte ki helyére. Január 13-án átadta a parancsnokságot Klapkának, s január 15-én visszatért Debrecenbe, ahol a január 18-i zárt ülésen beszámolt felvidéki működéséről.

Április 15-én bejelentette lemondását a hadügyminiszterségről. A Ház Bezerédj István indítványára köszönetet szavazott neki eddigi működéséért, s Palóczy László javaslatára kinevezte altábornagnak. Április 15-től ideiglenes miniszterként irányította a Hadügyminisztériumot. Május 6-án átadta a minisztérium vezetését Klapka György helyettes hadügyminiszternek. Június 12-től katonai nevelésügyi főfelügyelő lett. Június 29-én ott volt azon a haditanácsal összekötött minisztertanácsi ülésen, amely a szegedi összpontosításról döntött.

Július 1-jén Kossuth Görgei helyébe fővezérré nevezte ki. Július 20-án részt vett az orosz csapatok ellen vívott turai ütközetben, de azután összeveszett Perczel Mór vezérőrnaggyal, a Közép-Tiszai Hadsereg parancsnokával. Július 26-i lemondását a minisztertanács július 29-én fogadta el, 30-tól Henryk Dembiński altábornagy mellett a magyar főserg tábornokari (vezérkari) főnökeként működött.

Részt vett az augusztus 3-i újszegedi és 5-i szőregi, illetve a 9-i temesvári csatában, majd augusztus 14-én Orsovánál török földre lépett. Innen Turnu Severinen át Vidinbe, majd Sumlába (Sumen) utazott. 1850. február 15-én több társával együtt a kisázsiai Kütahiát jelölték ki kényszerlakhelyül.

Mészáros volt a magyar népképviselési országgyűlés első, *aktív állományú katonából* lett képviselője. Noha parlamenti szereplése jobbára miniszteri működéséhez kapcsolódott, érezhetően fontosnak tartotta képviselői pozícióját is, amit jól mutat, hogy mindkét délvidéki szemleútját követően alkalmat vett magának arra, hogy a fővárosba való visszatérése előtt bajai választóival találkozzon.⁶

Nemzetőr törzstiszt vagy képviselő?

Az 1848. júniusi népképviselési választásokon a reguláris cs. kir. hadsereg vagy a frissen felállított honvédség soraiból senkit nem választottak képviselővé, ami érthető is, hiszen a Délvidéken kibontakozó szerb lázadás, illetve a horvát fenyegetés miatt ezek tisztí állományára az alakulatoknál volt szükség. Ugyanakkor az 1848:22. törvénycikk értelmében megszervezett nemzetőrség főtisztí (hadnagy, főhadnagy, százados), illetve törzstisztí (őrnagy, alezredes) állományából jó néhányan bekerültek mind a képviselő-, mind a felsőházba. A nemzetőri szolgálat teljesítését bizonyos vagyoni szint felett törvény írta elő, s az értelmiségi kategóriákat ugyanúgy érintette, mint a választójog.

A megyei nemzetőri zászlóaljok egy részének élére olyan tekintélyes arisztokraták kerültek, akik életkoruk alapján a felsőház tagjai lehettek. De a megyei nemzetőrség fő- vagy törzstisztí rangú vezetői között jócskán találunk tekintélyesebb középbirtokos nemeseket is, akik viszont potenciális képviselőjelöltek voltak/lehettek az 1848. nyári választásokon.

A nemzetőrség századosig maga választotta tisztjeit, a törzstiszteket viszont a nádor nevezte ki, s ezek rangban egyenlők voltak a reguláris katonaság hasonló rangú tisztjeivel. A főtisztí kar tagjai viszonylag könnyen helyettesíthetők voltak, de a zászlóaljparancsnokok (akik többnyire őrnagyi rangot viseltek) nem, hiszen egy-egy zászlóalj élére csak egy-egy őrnagyot neveztek ki. Ha a zászlóaljat külső, katonai jellegű szolgálatra mozgósították, azt az őrnagynak kellett és illett vezetnie; s ha az őrnagy egyben képviselő is volt, döntenie kellett, hogy melyik hivatásának tesz eleget.⁷ Batthyány Lajos miniszterelnök egyébként június 30-án utasította az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy szólítsa fel a képviselővé választott nemzetőr törzstiszteket, miszerint tegyék le a tisztséget, „hogy helyökbe más egyéneket lehessen tüstént kinevezni.”⁸ Baldacci Manó ezredes július 1-jén ilyen értelmű rendeletet adott ki, ami a *Közöny* 1848. július 3-i számában meg is jelent. Az 1848 júniusában megválasztott képviselők közül ez a probléma összesen négy főt érintett.

Batthyány István grófot (aki Székesfehérvár szabad királyi város egyedüli főrendi származású lakosa volt) Székesfehérvárról választották meg képviselővé 1848. június 12-én, s egy hét múlva, június 19-én kapta meg az őrnagyi kinevezését a városi nemzetőr-zászlóalj élére. A két pozíció a választáskor még nem volt összeférhetetlen, így Batthyány egyelőre a politikai pályát választotta. Miután a képviselőház július 7-én igazolta mandátumát, július 16-án leköszönt nemzetőr őrnagyi tisztéről. (Ebben nyilván szerepe volt

⁶ Mészáros 1867. I. k. 102., 165–166. o.

⁷ A nemzetőrségre és a tisztek rangjára lásd *Urbán* 1973. 105–110. o., a képviselővé választottakra: 134. o., 202. jegyz.; *Bona* 2015. I. k. 17. o.

⁸ *Urbán* 1999. II. k. 831. o.

a már említett haditanácsi rendeletnek is.) Ezt követően december közepéig igazolhatóan jelen volt az országgyűlésen. Október 30-án címzetes nemzetőr őrnagyi kinevezést kapott (azaz, nem rendeltek alá közvetlenül egyetlen nemzetőri alakulatot sem). December 21-én az OHB szabadcsapat-alakító kormánybiztossá nevezte ki a megyében, de a december 30-i móri vereséget követően Pestre sietett, s követte a képviselőházat Debrecenbe. Kossuth Lajos kormányzóelnök 1849. április 26-án Fejér megye és Székesfehérvár szabad királyi város kormánybiztosává nevezte ki. A szabadságharc végén emigrált az Oszmán Birodalomba, s 1850 nyarán tért haza.⁹

Besze Jánost 1848. június 2-án közfelkiáltással, tehát ellenjelölt nélkül választották meg Esztergom szabad királyi város, Érsekváros, Szenttamás és Szentgyörgymező mezővárosok közös kerületében képviselővé. Nemzetőr őrnagyi kinevezését június 19-én, Batthyány Istvánnal egy napon kapta meg. Képviselői mandátumát a Ház július 6-án igazolta, s Besze augusztus elejéig viszonylag aktív szerepet játszott az üléseken, mígnem augusztus 3-án „amíg a béke helyre nem álland” – eltávozási engedélyt kért és kapott a Háztól.

Batthyány ugyanis az esztergomi nemzetőrzászlóaljtag helyőrségi szolgálatra a komáromi erődbe rendelte, s Besze zászlóaljparancsnokként maga vezette alakulatát „a szűz várba”. Mindez nem tetszett a választóinak, s a városban azt híresztelték, hogy Besze azzal a kikötéssel kapott nemzetőr őrnagyi kinevezést Batthyány miniszterelnöktől, ha lemond képviselői pályájáról. Beszét azzal vádolták, hogy lemondását nemcsak hogy nem jelentette be a képviselőháznak, sőt, hogy mindkét állását megtartsa, hanem csalárdul el is hallgatta lemondási kötelezettségét. A város közönsége ezért, nehogy tényleges képviselő nélkül maradjon a parlamentben, vissza kívánta hívni őt. A feldühített polgárok végül már önző, lelkiismeret és jellem nélküli embernek bélyegezték Beszét, aki teljesen elveszítette bizalmukat. Az ügyben kérvényt intéztek mind a képviselőházhoz, mind a miniszterelnökhöz. Az augusztus 19-én kelt kérvényt a képviselőház 21-én az igazoló választmányhoz továbbította, de ennek javaslata alapján a képviselőház már 22-én úgy döntött, hogy képviselői visszahívásnak helye nincsen. Az esztergomiakat augusztus 20-án Batthyány is kioktatta parlamentarizmusból; tudniillik közölte a várossal, hogy Besze engedélyt kapott a képviselőháztól a távozásra, „és így őrnagyi hivatalának megfelelően, ennek letételére nincsen ok.”¹⁰

Besze egy hónapnyi szolgálat után szeptember közepén tért vissza alakulatával Esztergomba. Nem tudni, hogy ezt követően megjelent-e az országgyűlésen. Azt viszont tudjuk, hogy október 18-án Kossuthal együtt indult a lajtai táborba, s részt vett az október 30-i schwechati csatában. Valószínűleg az elnökkel együtt tért vissza Pestre, s december 14-ig részt vett a parlament ülésein. December 14-én az OHB megbízásából és a képviselőház engedélyével a Franz Schlik cs. kir. altábornagy seregei által fenyegetett Borsod és Heves megyébe küldték ki, a népfelkelés szervezésének elősegítésére, s 1849 elején, a január 4-i kassai vereség után Debrecenben csatlakozott a képviselőházhoz. 1849. július 15-én a Szemere-kormány Fejér megyébe küldte kormánybiztosnak, ezért távozási engedélyt kapott. Feladatának már nem tudott eleget tenni, mert a megyét

⁹ Pálmány 2000. 75–76. o. Tévesen azzal, hogy szeptember közepén „Fejér megye népfelkelési kormánybiztosává nevezték ki, a város pedig címzetes őrnagyi rangra érdemesítette”. Bona 2015. I. k. 173. o.

¹⁰ Urbán 1999. II. k. 1101–1102. o.

közben az ellenség elfoglalta. Augusztus 11-én még ott volt Aradon (emlékiratában ő örökítette meg a képviselőház utolsó ülését), majd bujdosott.¹¹

Festetics Miklós gróf szintén 1848. június 19-én kapta kinevezését a Baranya–Tolna–Somogy megyei lovas nemzetőrség őrnagyává, s két nappal később, június 21-én ellenjelölt nélkül választották meg a Somogy megyei lengyeltóti választókerület képviselőjévé.¹² (Batthyány Istvánval és Beszével ellentétben neki volt katonai előképzettsége, 1810 és 1828 között a cs. kir. hadseregben egy huszár-, majd egy könnyűlovas ezredben szolgált.) Július 6-án mandátumát a képviselőház észrevétel nélkül igazolta. Szeptember 10-én lemondott nemzetőr őrnagy rangjáról, mert Somogyban csak 47, Tolnában és Baranyában pedig egyetlen lovas nemzetőrt sem sikerült kiállítani, azaz egy gyenge fél század (vagy inkább csak egy szakasz) parancsnoka lehetett volna csupán. Szeptember közepéig folyamatosan az országgyűlésen tartózkodott, majd a bácskai táborba ment, ahonnan visszatérve, szeptember 25-én szemtanúként beszámolt a Háznak a sorkatonaság és a honvédség jó szelleméről. Szeptember 26-tól a Kunszentmiklóson összegyűlt népfelkelő tábor parancsnoka volt (Görgei Artúr őrnagy alárendeltségében).¹³ Október elején a dunántúli táborban járt, október 9-én visszatérve Móga János fővezér üzenetét hozta az Országos Honvédelmi Bizottmánynak.

December 1-jén „házi ügyei rendezése végett” néhány napos eltávozási engedélyt kért és kapott a Háztól. 1848. december 24-én újabb távozási engedélyért folyamodott, mivel az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. december 19-én egy szabadcsapat alakításával bízta meg Somogyban. Festetics mintegy 1200 főt toborzott össze, akiknek zömét január közepén átadta Nemegyei Bódog őrnagynak, majd hazament. Mivel a kormánytól kapott megbízatása lejárt, ő maga pedig az igazolására március 1-jén engedett határidőt is elmulasztotta, március 26-án a képviselőház felszólította, hogy 15 nap alatt jelenjen meg Debrecenben és igazolja távollétét, különben állásáról lemondottnak fogja tekinteni. Miután ezt nem tette meg, törölték a képviselők névsorából.¹⁴

Perczel Miklóst 1848. június 8-án nevezték ki Tolna megye egyik nemzetőr őrnagyává, s június 23-án a megye kölesdi választókerületében választották meg képviselővé. A képviselőház július 10-én „minden észrevétel nélkül” igazolta. Ő azonban már 4 nap múlva közölte a Házzal, hogy személyesen nem jelenhet meg, mivel „mint nemzetőrségi őrnagy táborba rendeltetvén” működik. (Perczelnek Baldacci 1848. július 1-jei rendelete értelmében le kellett volna köszönnie őrnagy rangjáról, de miután zászlóaljával hadművelési területre vonult, úgy tűnik, a miniszterelnök és a Haditanács is eltekintett ettől.)¹⁵

Amikor a Batthyány-kormány elrendelte a nemzetőrség szerb felkelők elleni mozgósítását, Perczel Miklós szervezte meg a Tolna megyei nemzetőrség 2000 főnyi zászlóalját. A parancsnokságot az indulás előtt átadta Forster Antal nemzetőr alezredesnek, ő maga helyettes parancsnokként vezette a július 5-én Tolnáról elinduló alakulatot. Szeptember elején átvette a Tolna megyei önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj parancsnokságát, s ennek élén vett részt szeptember 29-én a pákozdi, illetve az október 30-i schwechati csatában.

¹¹ Pálmány 2000. 108–112. o.; Bona 2015. I. k. 191–192. o.

¹² MNL OL BM Orsz. 1848. 2. kútffő, 205. tétel.

¹³ Urbán 1999. II. k. 1614–1615. o.

¹⁴ Pálmány 2000. 265–267. o.; Bona 2015. I. k. 262. o.

¹⁵ Urbán 1973. 134. o., 202. jegyz. szerint magát a rendeletet is a Perczel Miklós megválasztásáról szóló hír inspirálta.

November 2-án Kossuthnál kezdeményezte alakulatának honvédszászlóaljja való átszervezését, erre azonban végül mégsem került sor, s Perczel november közepén újabb alkalmazást kért Kossuthtól. December elején átkérte magát bátyja, Perczel Mór Mura menti táborába, aki javasolta, hogy nevezzék ki a 48. honvédszászlóalj őrnagyává.

December 25-től ő vezényelte az alakulatot, melynek élén részt vett a december 30-i móri ütközetben. 1849 januárjában a Középponti Mozdó Sereg dandárparancsnoka volt, majd január 27-én elhagyta a sereget, és Debrecenbe, majd Bajára ment, ahol átvette egy dandár parancsnokságát. Bátyja, Perczel Mór vezérőrnagy március elején Debrecenben volt, s Kacskovics Lajos emlékiratából úgy tűnik, hogy Miklós is követte őt, mert egy helyen szállt meg egykori tanárával, a szintén képviselő Vörösmarty Mihállyal.¹⁶ Ugyanakkor képviselőházi felszólalása nem ismert ebből az időből.

Március közepétől bátyjához csatlakozva a délvidéki hadműveletekben vett részt. Április 5-én honvéd alezredessé nevezték ki. Április 17-én átvette a péterváradai erőd parancsnokságát, s egészen május 27-ig ellátta azt.¹⁷ Ezt követően ismét bátyja, Mór mellett szolgált hadosztályparancsnokként június közepéig, amikor vele együtt Pestre ment. Úgy tűnik, egyedül a rövid második pesti időszakban vett részt a parlament munkájában: a július 1-jei zárt ülésen ő nyugtatgatta a képviselőket, hogy nem kell sietniük a fővárosból való távozással.¹⁸ Július 9-én Kossuth Arad várának parancsnokává és ezredessé nevezte ki, de 28-án nézeteltérésbe keveredett a vár főfelügyelőjévé kinevezett Damjanich János vezérőrnaggyal, aki ezután elzáratta.¹⁹

Szabadulása után, augusztus 5-én testvérével, Perczel Mórral Aradról emigrációba, az Oszmán Birodalomba indult. Augusztus 8-án Lugoson találkoztak Bem tábornokkal, s felszólítására csatlakoztak a Temesvárnál álló magyar főszereghez. Augusztus 9-én részt vettek a temesvári csatában, majd mindketten emigráltak. Perczel Miklós az emigrációban is komoly katonai karriert futott be: az amerikai polgárháborúban ezredesi rangban egy gyalogezred parancsnoka volt. Mivel harctéri teljesítménye ellenére nem kapott tábornoki kinevezést, 14 hónapi vitézkedés után, 1862. november 1-jén lemondott.²⁰

Rákóczi Parcsetch Hugó 1848-ban a törökbecsei járás főszolgabírája volt, s a szerb felkelés kitérőse után, mint nemzetőr százados, már 1848 júniusától részt vett a délvidéki harcokban. 1849 márciusától június elejéig címzetes nemzetőr őrnagyként, hadbiztosként szolgált a IV. hadtestnél, s részt vett Perczel bántói hadjáratában. 1849. május 1-jén Perczel teljhatalmú hadi polgári biztossá nevezte ki. Pancsován kihirdette a *Függetlenségi Nyilatkozatot*. 1849 májusának végén, júniusának elején diplomáciai küldetéseket is vállalt, előbb Hasszán belgrádi pasával tárgyalt, majd Ilja Garašanin szerb belügyminiszternek fejezte ki rosszállását a szerbiai önkéntesek délvidéki pusztításai miatt, és megpróbálta őt rávenni – sikertelenül – a szerbiai önkéntes csapatok visszahívására.

¹⁶ *Kacskovics Lajos*: Életem leírása. Sőj, 1887. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fol. Hung. 1329.

¹⁷ Perczel Miklós a hadügyminisztériumnak. Baja, 1849. június 9. MNL OL H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. 1849:20 170.

¹⁸ *Hunfalvy* 1986. 282. o. A szöveg csak mint Perczel Mór „képvisező testvérét” említi. Perczel Mórnak még két képviselő testvére volt, az egyikük Vince, aki nem követte a parlamentet Debrecenbe, ezért a képviselőház lemondottnak tekintette; a másik István, akit 1849. június 30-án a bonyhádi pótválasztáson választottak meg, s akinek a mandátumát a képviselőház csak július 28-án igazolta. Ennek alapján a szövegben csak Perczel Miklósról lehet szó.

¹⁹ *Bajzik* 2018. 232–238. o.

²⁰ *Pálmány* 2000. 667–669. o.; *Bona* 2015. II. k. 463–464. o.

1849. június 23-án, a nagyikikindai koronakerülethez tartozó basahidi választókerületben megtartott pótválasztáson választották országgyűlési képviselővé a lemondottnak tekintett Kuzman Racković (Rackovics Kozma) helyére. A Szegedre menekült országgyűlés július 21-én igazolta mandátumát. Aznap tartott beszédében felvetette a visszacsatolt határőrvidéki területek rendezetlen közigazgatásának kérdését is, s bírálta a kormány és tisztviselői hanyagságát és közömbösségét e vidékek problémái iránt. A július 25-i zárt ülésben mondott beszédében nehezményezte, hogy a Bánságban egyes magyar alakulatok az állam iránt lojális szerbeket is büntetik és bántalmazzák.

A képviselőház Aradra költözését követően visszatért a hadsereghez, 1849. augusztus 1-jétől a Torontál megyei nemzetőrökkel vett részt a harcokban. (Egyes források szerint augusztus 1-jével nemzetőr alezredes lett.) Az 1849. augusztus 15-i lugosi ütközet után fogságba esett. Az osztrák hadbírótság kötél általi halálra és teljes vagyonvesztésre ítélte, de 1850. július 2-án az uralkodó kegyelméből büntetését 18 évi sáncfogságra változtatta. Az aradi vár kazamatáiban raboskodott. Fogságából 1856. december 10-én, újabb császári kegyelemmel szabadult ki, s Nagybecskereket jelölték ki lakhelyül.²¹

Képviselőből honvédtiszt

E kategóriába tartozók sorát *Balogh János* barsi képviselő, a liberális reformellenzék régi harcosa nyitja. Balogh 1848. október közepéig vett részt a parlament munkájában. Október 3-án a martonvásári magyar főhadiszálláson Csány László kormánybiztos azzal bízta meg, hogy Székesfehérvár környékén szerezzen híreket az odaküldött magyar hadoszlop parancsnokától, Karl Begg őrnagytól a Karl Roth vezérőrnagy parancsnoksága alatti horvát hadosztályról. Október 6-án már a képviselőházban tett jelentést Tác melletti kiküldetéséről, amelynek során látta fegyverletételre kényszeríteni Roth egyik zászlóalját.

1848. október 16-tól számszerű honvéd őrnaggyá nevezték ki, s elkísérte Kossuthot a lajtai táborba, ahol részt vett az október 30-i schwechati csatában. November 12-én kinevezték Nyitra és Trencsén megye népfelkelési kormánybiztosává. 300 emberből gerilla-csapatot szervezett. Az 1849. január 2-i budetini vereség után elhagyta Trencsén megyét, és Komáromba utazott. Itt a Pest vármegyei 2. önkéntes mozgó nemzetőr zászlóalj, majd az ebből alakuló 71. honvéd zászlóalj parancsnoka volt 1849. június végéig. Balogh 1848 novembere után már nem tért vissza a képviselőházba, s Vukovics Sebő visszaemlékezése szerint Komáromban igen visszafogottan viselte magát.²² Az országgyűlés igazoló bizottmánya azonban mint katonai szolgálatban lévő őrnagyot folyamatosan igazolta.

1849. június 30-án a 71. honvéd zászlóalj parancsnokaként a komáromi várőrségtől Perczel Mór tábornok mellé vezényelték. (Elvileg részt vehetett volna a július 1-jei és 2-i pesti üléseken, de ennek nincs nyoma.) Júliusban a Duna–Tisza közén egy zászlóaljat alakított, ennek parancsnoka lett. (E sorszámot már nem kapott alakulat „Balogh-zászlóalj” néven szerepelt.) Július 16-án előléptették alezredessé, és a X. hadtestben dandárparancsnok lett Perczel Mór Közép-Tiszai Hadseregében. Nem volt ott a szegedi üléseken sem, csupán Hunfalvy Pál emlegette a naplójában, nem túl pozitív szövegösszefüggésben.²³

²¹ *Pálmány* 2000. 713–715. o.; *Bona* 2015. II. k. 491–492. o.

²² *Vukovics* 1982. 75. o.

²³ *Hunfalvy* 1986. 298., 322. o.

Balogh részt vett az augusztus 9-i temesvári csatában, majd török földre menekült; Bem csapataival először Vidinbe, majd onnan Aleppóba internálták. 1849 augusztusától 1859-ig emigrációban élt.²⁴

Kállay Ödön Szabolcs megye nádudvari kerületének képviselőjeként került be a parlamentbe. A képviselőházban a radikális baloldali ellenzékhez tartozott. Október 5-én Újfalussy Lajossal együtt kormánybiztosként küldték ki, hogy kivizsgálja Fejér megye és Székesfehérvár város hatóságainak a horvát megszállás alatti magatartását. Október 16-án az Országos Honvédelmi Bizottmány teljhatalmú kormánybiztossá nevezte ki a Fejér megyei lakosságnál található, a horvát foglyoktól elvett fegyverek összeszedésére. Székesfehérvári vizsgálatáról október 22-én nyújtotta be végjelentését. Röviddel ezután (valószínűleg ellátási) kormánybiztosként Komáromba küldték. Kállay december 15-én szabadságot kért, és már nem tért vissza Komáromba.

1849. január elején követte az országgyűlést Debrecenbe, s igen aktív szerepet játszott. Az üléseken május végéig vett részt, a június-júliusi pesti ülésszakon való részvétele bizonytalan. Július 16-tól őrnagyi rangban Perczel Mór tábornok Közép-Tiszaí Hadseregének táborig parancsnoka volt. A szegedi üléseken nem vett részt. Augusztus 4-én Németh Alberttel együtt megjelent Aradon. A szabadságharc után elfogták, és a pesti cs. kir. hadbíróóság 1850. június 26-án kötél általi halálra ítélte, azonban július 5-én kegyelmet kapott.²⁵

Németh Albert, Heves és Külső-Szolnok vármegye tiszánai kerületének képviselője 1848 októberéig folyamatosan részt vett az üléseken, ezt követően sokat volt távol, Heves mezővárosban. December 13-án utasítást kapott az Országos Honvédelmi Bizottmánytól, hogy a 17. honvédszászlóaljat kormánybiztosként a leggyorsabban szállítsa Miskolcra.²⁶ A parancsot négy nap alatt teljesítette, ezután visszatért Pestre, és a kézhez kapott 1000 forinttal személyesen Kossuthnak számolt el. Rövidesen hazatért megyéjébe, de amikor megtudta, hogy Windisch-Grätz minden magyar kormánybiztoszt földönfutónak nyilvánított, 1849. január 26-án Debrecenbe menekült. Elhatározta, hogy beáll a honvédseregbe, s 1849. január 30-tól alszázados lett a 17. (Bocskai) huszárezredben, majd március 12-től ugyanitt főszázadosként léptették elő. A haditörvényszék előtt később azt állította, hogy a *Függetlenségi Nyilatkozat* után ki akart lépni, de parancsnoka nem fogadta el lemondását. Ezután Szemerétől őrnagyi rangot kért a hevesi nemzetőrséghez, és miután kinevezték, július 14-én parancsot kapott a népfelkelés megszervezésére.²⁷ Ezt azonban titokban tartotta, mert a véráldozatnak értelmét nem látta. Hunfalvy Pál augusztus 4-én Aradon találkozott vele. A fegyverletételt követően a pesti cs. kir. hadbíróóság elé került, 1850. július 20-án ugyan a felség sértés vádjá miatt várható halálbüntetést elkerülendő adta elő fenti védekezését, de a hadbírák tudták, hogy igen tevékenyen támogatta a forradalmat. Végül az uralkodó kegyelme folytán megmenekült a bitófától és a várfogságtól, de büntetésből egy időre közlegényként besorozták a 6. (Wallmoden) vértesezredbe.²⁸

A képviselőből lett honvédtisztek közül a legfényesebb karriert *Perczel Mór* futotta be. Perczelnek volt némi katonai előképzettsége, ugyanis 1827. április 27-től 1830 júli-

²⁴ Pálmány 2000. 62–64. o.; Bona 2015. I. k. 169–170. o.

²⁵ Pálmány 2000. 415–419. o.; Bona 2015. I. k. 346. o.

²⁶ KLÖM XIII. k. 727. o.

²⁷ Szemere 1990. 560. o.

²⁸ Pálmány 2000. 600–602. o.; Bona 2015. II. k. 445. o.

usáig az 5. (Rousseau) tüzérezredben szolgált hadapródként. Ekkor egy lengyelbarát szervezkedés miatt hadbíróvági vizsgálatot indítottak ellene, s csak Pest és Tolna vármegye közbenjárására kapott kegyelmet.

1848. április 26-án a nádor a Belügyminisztérium rendőri osztályának osztályigazgató tanácsosává nevezte ki. Június 13-án Szemere megbízta a fővárosban az országos rendőri osztály részéről felállított állandó hivatal (pesti rendőri alosztály) vezetésével. Közben 1848. június 24-én a Tolna vármegyei bonyhádi, 26-án pedig a budai II. választókerületben is népképviselővé választották. Július 6-án a képviselőház igazolta fővárosi mandátumát. Július 20-án lemondott a Belügyminisztérium rendőri osztályának főnökségéről, lépését a kormánynak az olasz felkelők ellen feltételesen megszavazandó segély kérdésében elfoglalt álláspontjával indokolta. Ettől kezdve egyike volt a radikális ellenzék legtevékenyebb tagjainak.

Szeptember 9-én az Egyenlőségi Társulat őt jelölte ki szervezendő „honvédi ezrednek” vezetőjéül. Szeptember 15-én Kossuth javasolta, hogy bízzák meg egy vadászcsapat kiállításával. Ugyanezen a napon indítványozta, hogy küldjék a táborba országgyűlési biztosként Asztalos Pállal és Bónis Samuval együtt, s ezt a javaslatot a képviselők elfogadták.

Szeptember 16-án Batthyány Lajos miniszterelnök megbízta, hogy a fővárosba érkezett bécsi önkéntesekből és más, a fővárosban toborzandó önkéntesekből szervezze meg a Zrínyi szabads csapatot. Szeptember 22-én a csapattal megindult a székesfehérvári magyar táborba. Szeptember 28-án részt vett a sukorói haditanácson, ahol heves fellépésével majdnem lemondásra készítette a hadseregben szolgáló cs. kir. tiszteket. A szeptember 29-i pákozdi csatában alakulatával a Velencei-tó déli partján, Dinnyésnél álló balszárnnyi osztag parancsnoka volt. Október 3-án Móga János altábornagy kinevezte a dunántúli hadsereg 5. hadoszlopának parancsnokává, s megbízta a Karl Roth vezérőrnagy tartalék hadosztálya elleni hadműveletek vezetésével. Október 6-án az Országos Honvédelmi Bizottmány ezredessé nevezte ki, 7-én Roth Ozoránál Csapó Vilmos, Perczel és Görgei csapatai előtt letette a fegyvert.

Perczel ezt követően előbb a Muraközben, illetve a Mura mentén tevékenykedett dandárból hadosztályá, majd hadtestté növekedett csapataival, december közepén pedig a főhadiszintre vonult, hogy Görgei feldunai hadseregével egyesüljön. December 30-án vereséget szenvedett Móránál, majd 1849. január 4–5-én kiűrtette Budát és Pestet, s a Tisza felé vonult vissza. Január közepére az általa vezetett Középponti Mozgó sereg létszáma meghaladta a 10 000 főt: Csapataival január 22-én Szolnoknál, 25-én Ceglédnél verte meg a Franz Ottinger vezette cs. kir. dandárt. Január 27-én az elrendelt visszavonulás során összeveszett Henryk Dembiński altábornaggyal, s lemondott a hadtest parancsnokságáról.

Rövidesen visszatért Debrecenbe, a képviselőház március 8-i zárt ülésén Görgeit bírálta. Március 9-én, az OHB március 8-i határozata alapján, Debrecenben a Magyar Katonai Érdemrend II. osztályával tüntették ki. Ugyanekkor kinevezték a IV. hadtest parancsnokává. Március 15-én Szegeden átvette a parancsnokságot, majd megkezdte a Délvidék felszabadítását. Előbb részlegesen feltörte a Pétervárad erődjét környező ostromzárat, majd felszabadította a Bácska nagy részét; s aztán József Bem altábornaggyal közösen a Bánságot tisztították meg. Június 7-én Kátynál súlyos vereséget szenvedett Jellačić seregétől. Ugyanezen a napon a kormánnyal való állandó nézeteltérései miatt

a minisztertanács – Görgei javaslatára – felmentette beosztásából. Június 12-én átadta a parancsnokságot Tóth Ágoston ezredesnek, és a fővárosba utazott. Június 29-én ott volt azon a haditanáccsal kombinált minisztertanácsos ülésen, amely a szegedi összpontosításról döntött. Ezen a napon kinevezték a tartalék (később X.) hadtest parancsnokává. Június 30-án részt vett a képviselőház zárt ülésén, s fel is szólalt. A július 2-i képviselőházi ülés után a fővárosból való távozást tanácsolta a képviselőknek. Július 7-én Kossuth Cegléden kinevezte a IX. és X. hadtestből, valamint a lengyel légióból alakuló közép-tiszai hadsereg fővezérévé. Július 29-én a minisztertanácson kijelentette, hogy sem a hadügyminiszter, sem a fővezér parancsait nem hajlandó követni, ezért a kormány leváltotta a közép-tiszai hadsereg éléről.

Ezt követően Aradra utazott, majd augusztus 5-én testvérével, Miklóssal és több tiszttel emigrációba, Törökországba indult. Augusztus 8-án Bem Lugoson találkozott vele, s felszólította, hogy vállalja el az egyik hadtest parancsnokságát. Perczel részt vett az augusztus 9-i temesvári csatában, majd folytatta útját török földre.²⁹

Kíséretével augusztus 16-án Orsovánál lépte át a határt, s előbb Vidinbe, majd Sumlába (Sumen) utazott. Miután a Porta megígérte Ausztriának és Oroszországnak a vezető emigránsok internálását, 1850. február 15-én Kossuthal és több társával együtt Sumlából a kis-ázsiai Kütahiába indult, ahová április 12-én érkeztek meg. 1851. szeptember 1-jén családjával együtt elhagyta Kütahiát, s Nagy-Britanniába utazott.³⁰

Simonyi Ernő Nyitra vármegye privigyei választókerületét képviselte az országgyűlésen, s szeptember közepéig vehetett részt a képviselőház munkájában.

1848. szeptember 17-én Josef Hurban vezetésével egy, a bécsi kormány által pénzelt cseh és szlovák légionista egység tört be Szenicénél, hogy Trencsén és Nyitra megye szlovák lakosságát a magyarok ellen lázítsa. Simonyi a szerveződő nyitrai nemzetőrséghez csatlakozott, s annak tisztjeként részt vett a Brezova, Miava és Ótura mellett a légionisták elleni harcokban. Miután Hurban kudarcot vallott, Balthasar Simunich cs. kir. altábornagy dandárja tört be 1848. október 21-én Morvaországból Trencsén megyébe. Ordódy Kálmán őrnagy csekély számú reguláris katonaságból, s nagyobbreszt kaszákkal és vasvillákkal felfegyverzett nemzetőrökből álló, mindössze hat ágyúval rendelkező serege október 28-án Kosztolnánál vereséget szenvedett a reguláris katonaságtól. Eötvös Károly Simonyiról írott jellemrajza szerint a menekülő nemzetőrséget a rohamra induló császári lovasság eltaposta volna, de a magyar útegek négyszer is visszaverték rohamukat. Simonyi ekkor, mint önkéntes, az ágyúknál teljesített volna szolgálatot. Ugyanakkor ennek az epizódnak a fennmaradt hadijelentésekben nincs nyoma.³¹

1848 decemberétől a komáromi várba vonult be. 1849 februárjában – századosi rangban – átvette Ocskay Vendel Nyitra megyében alakult gerillaszázadának vezetését, melyet március első napjaiban Bars megyében működött, de néhány nap után elhagyta az alakulatot, s valószínűleg visszatért Komáromba. Csapatát a cs. kir. csapatok és a helyi szlovák parasztok rövidesen szétverték.³² A parlamenti almanach – Eötvös Károly Simonyiról írott jellemrajzán alapuló állítása – szerint sikerült Debrecenbe jutnia.³³ Noha ennek

²⁹ Pálmány 2000. 669–673. o.; Bona 2015. I. k. 128–139. o.; Hermann 2014. 138–179. o.

³⁰ Pálmány 2000. 669–673. o.; Bona 2015. I. k. 138–139. o.

³¹ Beniczky 1924. 574–582. o. Az ütközetre legújabban lásd Zachar 2008. 103–106. o.

³² Hermann 2015. 273–288. o.

³³ Eötvös 1901. 84–125. o.

semmilyen pozitív nyoma nincs, nem zárható ki, már csak azért sem, mert a távollévő képviselők igazolásával kapcsolatos tárgyalásokon soha nem került elő a neve. Annyi bizonyos, hogy a tavaszi hadjárat után visszatért Nyitra megyébe, amelynek 1849 júniusában főszolgabírájává választották. Komoly szerepet játszott az ottani újoncozásban, illetve a hadseregellátásban. Júliusban ismét bevonult Komárom várába, ahol részt vett a vár védelmében. Eötvös Károly róla szóló jellemrajza szerint a kapitulációs tárgyalásokat ellenezte, s a végsőkig tartó harc mellett foglalt állást. A tisztikart megosztó viták során, szeptember 17-én párbajban lelőtte Czák Károly Ervin őrnagyot. A megadást követően menlevéllel visszatért Nyitrára, majd 1849 végén emigrált. 1859-ig az Amerikai Egyesült Államokban élt, majd az olaszországi magyar légió tagja volt.³⁴

Az 1820-ban született *Szalbek György* Óarad városának képviselőjeként került be a képviselőházba. Talán fiatal életkorából következett, de egy idő után nehezen tűrte a parlamenti munkát (noha az éppen 1848 nyarán és őszén nem volt egyhangúnak mondható). Először augusztus 24-én kért 8 napi eltávozást hetedmagával, hogy részt vehessen a szenttamási szerb sáncok elleni támadásban. (Mint ahogy utána részt vett a nyílt szavazásokon, nem tudni, mikor ment el.)³⁵ Szalbek kézbesítette október 5-én Bécsben ifj. Pázmándy Dénes képviselőházi elnök Batthyány Lajoshoz intézett levelét, aki abban a miniszterelnök mielőbbi hazatérését sürgette. Batthyány vele is közölte, hogy mind a miniszterelnökségről, mind a képviselőségről lemondott.³⁶

December 1-jén tárgyalta a Ház azt az újabb kérését is, hogy huzamosabb időre eltávozhasson, mivel részt kívánt venni a Királyhágón túli „működésre rendelt” honvédseregben.³⁷ A képviselőház tudomásul vette, hogy Szalbek immár a rendes katonasághoz tartozik.³⁸ December 2-től hadnagy, december 29-től főhadnagy volt az alakulófélben levő 16. (Károlyi) huszárezredben. Szalbek – mint Bem alább idézendő leveléből kitűnik – nagy valószínűséggel Kossuth személyes megbízottjaként került december első napjaiban József Bem vezérőrnagy mellé, akinek egyik parancsörtisztje és pénztárnoka lett.³⁹ Főhadnagyi és századosi előléptetésének dátuma nem ismert.

Bem 1849. április 8-án – Petőfi Sándor századossal együtt – kitüntette a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályával.⁴⁰ Bem április 20-án Lugosról Kossuth Lajoshoz írott levele szerint a tábornok április elején őt is kijelölte abba a küldöttségbe, amelyet a havasalföldi török hatóságokhoz küldött. 1849. április közepétől az erdélyi hadsereg Temesközben működő hadosztályának főszámvevő tisztje lett. Bemnek lehettek ezzel kapcsolatban fenntartásai, mert az említett lugosi levélben így fogalmazott: „Kénytelen voltam ezeket a feladatokat egyik hadsegédemre bízni, aki a nemzetgyűlésnek tagja lévén, az Ön bizalmát is bírta; mivelhogy Ön adta őt nekem; ez a személy Szalbeck úr volt. Ha ő talán nem is tartotta a számadásokat oly rendben, amint ez kívánatos lett volna, afelelől mégis biztosak lehetünk, hogy semmi sem ment veszendőbe.” Mindenesetre kérte Kossuthot, hogy küldjön vagy küldessen valakit, aki a hadsereg pénzügyeit rendben tart-

³⁴ Pálmány 2000. 774–777. o.; Bona 2009. II. k. 343. o.

³⁵ *Beér – Csizmadia* 1954. 201. o.

³⁶ *Károlyi* 1932. II. k. 234., 308., 314., 348. o.

³⁷ MNL OL N 70. DA 1848–49. Fasc. 2A No. 695/5. *Beér – Csizmadia* 1954. 314. o.

³⁸ *Közlöny*, 1848. december 3. (176. sz.) 830. o.

³⁹ *Bauer* 1871. 74–75. o.

⁴⁰ *Kövári* 2014. 386. o.

ja.⁴¹ Június 5-én Bem őrnaggyá léptette elő. A szabadságharc után hadbírószági eljárás indult ellene, de 1850 júliusában amnesztiával szabadult.⁴²

Szapáry Antal gróf a Zala megyei muraszombati választókerület képviselőjeként került a parlamentbe. A Ház 1848. augusztus 24-i ülésén hat képviselőtársával (köztük Szalbeckkel) együtt – arra való hivatkozással, hogy részt kíván venni a Szenttamás elleni harcban – eltávoztást kért és kapott. Szeptember 15-én számfeletti honvéd őrnaggyá nevezték ki díj nélkül.⁴³ A képviselőház szeptember 16-i ülésén – tekintettel arra, hogy a nádorral táborba száll – ismét engedélyért folyamodott, sikerrel, majd szeptember 17-én a nádorral együtt Székesfehérvárra, majd Veszprémbe utazott. Szapáry is István főherceg nádor társaságában volt, amikor az szeptember 21-én Balatonszemesnél a Kisfaludy-gözsös fedélzetén találkozni akart Jellačić bánnal.

A nádor fővárosba való visszatérése után is a táborban maradt. Szeptember 25-én az utolsók között hagyta el Székesfehérvárt, és poggyásza a horvát csapatok kezébe került. Részt vett a szeptember 28-i sukorói haditanácson, az est folyamán a kápolnásnyéki fogadóban Batthyány mellett volt, amikor megérkezett Lamberg megyyilkolásának híre, s heves vitába keveredett a röviddel ezután betoppanó Perczel Mórral. A szeptember 29-i pákozdi csatában Szapáry a magyar jobbszárnyon felkereste a szembenálló horvát hadosztály parancsnokát, Johann Kempen von Fichtenstamm vezérőrnagyot, s felszólította az „ellenségeskedések beszüntetésére”. Kempen eleget tett a kérésnek, röviddel ezután azonban egy magyar lovasüteg érkezett, s belelőtt a horvát határőrzászlóaljába. A horvát balszárny erre visszavonult, Kempen pedig közölte Szapáry fegyverszüneti „ajánlatát” Jellačić bánnal, aki hajlandó volt annak elfogadására.⁴⁴

A szeptember 30-án Pákozdon megkötött fegyverszünetet magyar részről többek között Szapáry írta alá, s a tárgyalás során – Kiss Ernő beszámolója szerint – „igen sok igazságot mondott Jellačićnak”.⁴⁵ Móga János fővezér is méltatta hadijelentésében Szapáryt, aki „minden csatánál jelen volt, és magát szorgalma által célszerűen használtatta”.⁴⁶ A képviselőház október 1-jén hozott határozatában Szapáryt is megdicsérte a csata során tanúsított magatartásáért.⁴⁷

Ezt követően valószínűleg visszatért a képviselőházba, bár Ludwig Welden táborsernagy, Bécs katonai és politikai kormányzója 1849. február 2-án Alfred zu Windisch-Grätz tábornaggyhoz, a cs. kir. hadsereg fővezéréhez intézett átiratában azzal vádolta, hogy 1848 októberében Szapáry pisztollyal a kezében kényszerítette Króner Lajos Moson megyei alispánt arra, hogy rendelje el a Mosonban hátramaradt cs. kir. tisztek elfogatását; illetve, hogy Szapáry polgári ruhában részt vett az 1848. október 30-i schwechati csatában.⁴⁸ Ugyanakkor Windisch-Grätz egy szintén február 2-án Weldenhez intézett átira-

⁴¹ *Petőfi* 1964. VII. k. 536–538. o. Magyar fordításban uo. 609–610. o.

⁴² *Pálmány* 2000. 812–814. o.; *Bona* 2015. II. k. 532. o.

⁴³ *Urbán* 1999. II. k. 1373. o. A jegyzet szerint Szapáry nevét utólag irták hozzá a felterjesztéshez, s a nádor ugyan megerősítette, de a *Közlöny*-ben nem jelent meg.

⁴⁴ *Hermann* 2008. 96–98. o.

⁴⁵ Lásd erre Lukszénszky Pál és Asztalos Pál 1848. október 1-jei jelentését az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Közli: KLÖM XIII. k. 66–67. o.

⁴⁶ Lásd erre Móga hadijelentését magyar fordításban, közli KLÖM XIII. k. 53. o.; *Böhm – Farkas – Csikány* 1998. 23. o., német eredetiben: Von der Revolution 38–39. o.

⁴⁷ *Beér – Csizmadia* 1954. 258. o.

⁴⁸ *Andics* 1952. II. k. 442–443. o.

tában arról ír, hogy Szapáryt alaptalanul vádolták meg azzal, hogy Magyaróvárott jelenléte és rendelkezései által részt vett volna egy horvát osztag lemészárlásában, illetve, hogy „a lázadó seregben” alkalmazták volna.⁴⁹ A táborban lévő kormánybiztosok és nemzetgyűlési biztosok fennmaradt jelentéseiben, s az igen gazdag emlékirat- és naplóirodalomban sincs nyoma annak, hogy Szapáry továbbra is a táborban maradt volna.

Pontosabban, van egyetlen, igen bizonytalan adatunk. Niczky Sándor, Sopron megye kormánybiztosa október 11-én jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy az aznap éjszaka futár által kapott hír szerint a Jellačić által Horvátországba visszaküldött horvát hadoszlop üldözését egy Zichy Manó, Szapáry Antal, valamint még egy vezér (Ferdinand Karger) vezette hadoszlop végzi.⁵⁰ A probléma csupán az, hogy Szapáry neve az említett hadoszlop elleni hadműveletek igen gazdag dokumentációjában csak itt fordul elő. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a gróf október első napjaiban visszatért a fővárosba. Mosoni és magyaróvári tartózkodása nem dokumentálható, a schwechati csatában polgári ruhában történt részvételéről szóló híresztelés pedig lehet, hogy a pákozdi csatában játszott szerepére vonatkozik.

Szapáry a képviselőházban 1848 októbere után egyetlen egyszer sem szólalt fel, s tevékenységének egyéb nyoma sincs. Batthyány Lajos haditörvényszéki vallomásából, illetve a haditörvényszékhez benyújtott védőiratából tudjuk, hogy a gróf december 31-én Szapáryval közölte azt a szándékját, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány Budapestről történő távozását követően összegyűjti a képviselőház és a felsőház hátramaradt tagjait, s így demonstrálja az országgyűlés I. Ferenc József iránti hűségét.⁵¹

Szapáry Debrecenbe már nem követte a törvényhozást. 1849. január 8-án letartóztatták, rövid ideig Windisch-Grätz fogságában volt, azonban szabadságát már január 10-én visszanyerte.⁵² Előbb Pesten lakott, majd útlevéllal Bécsbe utazott, és a szabadságharc végéig osztrák területen maradt. A képviselőház 1849. március 23-i ülése az igazolóválasztmány előterjesztése alapján azon képviselők közé sorolta, akik 1849. március 1-jéig nem jelentek meg Debrecenben, és igazolást sem nyújtottak be, ezért lemondottnak nyilvánították. A szabadságharc leverését követően a pesti cs. kir. hadbíróóság ismét vizsgálta 1848/49. évi tevékenységét, de nem ítélték el.⁵³

A bunyevác származású *Zákó István*, a Bács megyei ókanizsai választókerület képviselője a szó szoros értelmében testközelből tapasztalhatta meg a délvidéki szerb lázadás kibontakozását: még április 26-án, Óbecsén, a Tiszai Koronakerület gyűlésén, mint megyei főügyész az áprilisi törvények jelentőségét ismertette a nép előtt, amikor egy csapatnyi, furkósbotokkal felfegyverzett szerb félholtra verte. Csak lélekjelenlétének és kivételes testi erejének köszönhetette, hogy megmenekült a biztos haláltól. Nyilván ennek is volt némi szerepe abban, hogy június 17-én Zomborban a megye közgyűlésén Mártonffy Károly szolgabíróval együtt indítványozták, hogy a szerb felkelés megfékezésére 20 000 nemzetőrt állítsanak fegyverbe és vonjanak össze az ókéri táborba.

Képviselőként kimondottan aktív szerepet játszott, azonban október 12-én, október 1-jétől számítandó ranggal és illetménnyel honvéd őrnaggyá léptették elő, és kinevezték a

⁴⁹ *Andics* 1952. II. k. 440–441. o.

⁵⁰ *Hermann* 1993. 363. o.

⁵¹ *Urbán* 1991. 256., 376. o.

⁵² *Mátray* 1989. 61., 64. o.

⁵³ *Pálmány* 2000. 822–824. o.; *Bona* 2015. II. k. 533–534. o.

Zomborban, többnyire bácskai bunyevácokból szervezett 34. honvédszászlóalj parancsnokává.⁵⁴ November 17-én jelentette az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak, hogy a zászlóalj tökéletesen fel van ruházva és a légénységből 900 fő gyutacsos fegyverrel el van látva.⁵⁵ Zászlóaljával november 18. után vonult a hadszíntérre, s december végéig a bácskai hadtest különböző táboraiiban tartózkodott. Közben a fővárosban is megfordult: december 13-án Kossuth vele küldte le a bácskai táborba Esterházy Sándor gróf vezérőrnagy kinevezését.⁵⁶

December 24. után zászlóaljával az OHB rendeletére Pestre indult, majd 1849. január 2-án Vetter Antal rendeletére egy dandár parancsnokaként Miskolcra, a felső-magyarországi hadtest megerősítésére indult, s január 13-án érkezett a tokaji főhadiszállásra.⁵⁷ Ezt követően április végéig egy változó összetételű dandár parancsnoka volt a felső-tiszai (1849 februárjától I.) hadtestben. Harcolt a január 22-i tarcali, a 31-i tokaji ütközetben (utóbbiban különösen kitüntette magát) és a február 26–27-i kápolnai csatában.

Annyi bizonyos, hogy Zákónak már a kápolnai csata előtt fenntartásai voltak Henryk Dembińskivel szemben, mert Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos biztos már február 22-én levélben kérte, gátoljon meg mindent, mi az elvégre létesített seregegyesülésnek következményeit lehetetlenné tehetné”; s hogy tisztársaival együtt ne ítéljen „míg meg nem próbáltátok a vezért.”⁵⁸

Hunfalvy Pál március 5-i naplóbejegyzéséből tudjuk, hogy Zákó (a szövegből nem egyértelmű, hogy a kápolnai csata előtt vagy után) „aláírási ívet keringtetett, melyre azok neveiket írák, kik Dembinski letételét s Görgeinek kineveztetését fővezérré óhajtják.”⁵⁹ Gyulay Lajos képviselő ugyanezen a napon azt jegyezte fel naplójában, hogy Zákó büntetlenül bujtogat Dembiński ellen.⁶⁰ Annyi bizonyos, hogy röviddel a csata után Debrecenbe érkezett, s ott Dembiński ellen agitált. A dolog odáig haladt, hogy Stein Miksa alezredes, hadügyminiszteri vezérsegéd március 3-án „személyes szigorú felelet terhe alatt” utasította Zákót, hogy a rendelet kézhezvételét követően egy órán belül azonnal térjen vissza a táborba és vegye át dandárjának parancsnokságát.⁶¹ Mészáros Lázár hadügyminiszter emlékirata szerint a Dembiński ellen fellépő tábornokok ügynököket küldtek, hogy „Debrecenben eljárásukat védjék és szépítsék. Ezen ügynökök közt a legélesebb s legpergőbb nyelvű Zákó István, ki mint őrnagy és képviselő némely szabadalommal bírván, legizgatóbb emisszáriusuk volt.”⁶² Talán erre az időszakra utal Zákó későbbi haditörvényszéki vallomásának az a kitétele, mely szerint Kossuth már 1849. február hónapban le akarta őt tartóztatni, mert Henryk Dembinski fővezérsege, s általában a lengyelek alkalmazása ellen tiltakozott.⁶³

⁵⁴ *Trencsény* 1910. 54. o.

⁵⁵ MNL OL ONóHt No. 8931.

⁵⁶ Lásd erre Kossuth 1848. december 12-én kelt levelét Mészáros Lázár hadügyminiszterhez. Közli: KLÓM XV. k. 880. o.

⁵⁷ Zákó 1849. januári tevékenységére vonatkozóan lásd *Dér – Hajagos – Hermann* 2004. (passim)

⁵⁸ *Trencsényi* 1910. 57–58. o.

⁵⁹ *Hunfalvy* 1986. 215. o.

⁶⁰ *Gyulay* 1998. II. k. 287. o. Hasonlóképpen nyilatkozik Zákó szerepéről *Mészáros* 1867. II. k. 81. o. is.

⁶¹ *Trencsényi* 1910. 83. o.

⁶² *Mészáros* 1867. II. k. 80–81. o.

⁶³ Zákó István 1849. december 11-i és 1850. február 27-i haditörvényszéki vallomása. Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten. Karton 1853. Hauptarmee. Detailakten. 1848/9–13–174.

Mindenesetre Zákó, mint katonai szolgálatot teljesítő képviselő távollétét, a képviselőház 1849. március 26-án igazolta. Kossuth sem neheztelt rá, mert március 28-án Klapkánál tiltakozott amiatt, hogy Zákótól el akarják venni a dandárját, s igen elismerően nyilatkozott Zákó addigi katonai teljesítményéről.⁶⁴

A tavaszi hadjáratban harcolt az április 4-i tápióbicskei ütközetben, a 6-i isaszegi csatában, a 19-i nagysallói ütközetben és a 26-i komáromi csatában. 1849. április 18-án alezredessé léptették elő, s kitüntették a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályával. Április 30-án Görgei áthelyezte a Hadügyminisztériumba. Május 5-én Klapka György vezérőrnagy, helyettes hadügyminiszter kíséretének tagjaként érkezett Debrecenbe, s 7-én már a hadseregnek a Függetlenségi Nyilatkozattal kapcsolatos elégedetlenségéről beszélt Hunfalvy Pálnak.⁶⁵ Ugyanezen a napon Klapka kinevezte az eszéki erőd feladásában játszott szerepe miatt vegyes bíróság elé állított Földváry Lajos ezredes ügyében ítélő vegyes bíróság katonai ülnökévé.⁶⁶

Május 23-án levélben tájékoztatta Görgeit Buda bevételének kedvező visszhangjáról, s hívta őt Debrecenbe; e levél hangneme a kettejük közötti bizalmas viszonyról árulkodik.⁶⁷ Június 1-jén este ott volt Görgei és a békepárti képviselők találkozásán, s kijelentette: „Lehetetlen, hogy megvívjunk az oroszral is, el kell vesznünk.”⁶⁸ A Hadügyminisztériumban tényleges beosztása nem volt. Június elején Görgeivel együtt tért vissza Pestre, ahol három hétig szabadságon volt.

Haditörvényszéki vallomása szerint 1849. június 28-án hagyta el Pestet, Ludvig János jelentése szerint július 2-án érkezett Komáromba, hogy szolgálattételre jelentkezzen⁶⁹, de Kossuth rövidesen a fővárosba rendelte, mert attól tartott, hogy Zákó, mint Görgei híve, a tisztikar soraiban Mészáros Lázár fővezérsége ellen fog izgatni. Zákó azonban orvosi igazolást küldött arról, hogy nagyon beteg, s Komáromban maradt.⁷⁰

Július 7-én a III. és VII. hadtest parancsnokai őt küldték a Duna bal partján időközben Pest felé induló I. hadtest után, hogy elérjék annak visszatérését Komáromba.⁷¹ Július 12–13-án a feldunai hadsereggel együtt hagyta el Komáromot. A források alapján nem egyértelmű, hogy Görgei környezetében volt-e, vagy ismét az I. hadtesthez osztották be szolgálattételre. Nagyszalontán találkozott a Görgeihez utazó Nyáry Pállal és Jókai Mórral, s Jókai szerint amikor megkérdezték tőle, mennyien vannak, így válaszolt: „Mintegy huszonhárom ezeren; de verekszünk ötvenezerrel, ha Görgei vezet.”⁷² Augusztus 8-án – Máriássy János emlékirata szerint – Simádon a táborban egykori alakulata, a 34. honvédszászlóalj tisztjei körében a megadás mellett izgatott, míg csak Máriássy ki nem utasította a táborból.⁷³ Augusztus 13-án a fegyverletételkor került orosz fogságba.

⁶⁴ Közli KLÖM XIV. k. 753. o.

⁶⁵ Hunfalvy 1986. 261., 263. o. (Az első helyen tévesen Leskó Istvánként szerepel.)

⁶⁶ Trencsényi 1910. 59. o.

⁶⁷ Zákó István Görgei Artúrnak. Debrecen, 1849. május 23. Másolat. MNL OL H 147. Vegyes iratok. 9. doboz. Német fordítások, 1849.

⁶⁸ Hunfalvy 1986. 287. o.

⁶⁹ Steier é. n. I. k. 159. o.

⁷⁰ Lásd erre Kossuth 1849. július 7-én Klapka György vezérőrnagyhoz intézett levelét, közli: Hermann 1992. 160. o.

⁷¹ Máriássy 1999. 142–143. o.

⁷² Jókai 1975. 26. o.

⁷³ Máriássy 1999. 196–197. o.

Miután 1848 előtt nem szolgált tisztként a cs. kir. hadseregben, a szabadságharc levereése után osztrák sorozóbizottság elé került, amely katonai szolgálatra alkalmatlannak tartotta. A haditörvényszék 1 év várfogságra ítélte. 1849. szeptember 11-től az aradi vár kazamatájában raboskodott, de megbetegedett és rabkórházba került. 1850. február 17-én Pestre kísérték, ezután szabadlábbon védekezhetett. Ez év júliusában az uralkodótól kegyelmet kapott.⁷⁴

Képviselőből nemzetőr törzstiszt

Képviselőből lett nemzetőr törzstiszt *Bogdanovits Villibáld*, aki október első napjaiban Perczel Mór Karl Roth hadoszlopa ellen működő táborában tartózkodott, s október 8-án kiemelte az ozorai diadal részesei közül Gáspár Andrást. Október 19-étől címzetes nemzetőr őrnagyként a szerveződő torontáli népfelkelés élére került. 1849 márciusában a Hadügyminisztérium katonai szolgálatra Damjanich III. hadtestéhez utasította mint nemzetőr őrnagyot, s március 23-án eltávozási engedélyt kapott a Háztól.

A Görgeivel és a feldunai hadsereg tisztjeivel április 17-én Léván a debreceni hírekről folytatott heves vitában helyesnek tartotta és védelmébe vette a trónfosztás és a függetlenség kimondását.⁷⁵ 1849. május 21-én Buda bevétele során kitűnt vitézségével.⁷⁶ Augusztus 1-jén mint a torontáli nemzetőrök parancsnokát nemzetőr alezredessé nevezték ki. A szabadságharc leveretése után Vidinbe emigrált. Miután a kiküldött Franz Hauslab cs. kir. altábornagy 1849. október 12-én „a császár végtelen kegyelméről” biztosította a hazatérni szándékozókat, 2000 társával Bogdanovits is hazajött. Aradon öt év várfogságra ítélték, s Pesten, az Újépületben raboskodott. 1850. július 20-án uralkodói kegyelemben részesült.⁷⁷

Hajnik Pál, a belügyminisztérium tanácsosa Vác képviselőjeként lett a parlament tagja. Szeptember 8-án a lemondott Perczel Mór helyett őt nevezték ki a belügyminisztérium rendőri osztályának főnökévé. 1848. október 13-án címzetes nemzetőr őrnagyi kinevezést kapott, de nemzetőri tevékenységéről semmit nem tudunk. Hivatali teendői olyanira lefoglalták, hogy a képviselőház üléseit is csak ritkán látogatta. A szabadságharc végén az Oszmán Birodalomba, onnan Franciaországba, majd Nagy-Britanniába menekült. Elkísérte Kossuthot az Egyesült Államokba, majd 1852-ben visszatért Európába. 1858-ban amnesztiával jött haza Magyarországra.⁷⁸

Haller Sándor gróf Bihar vármegye élesdi kerületét képviselte a parlamentben 1848. szeptember 16-tól, István nádor kinevezte a bihari 4. nemzetőr zászlóalj őrnagyává és parancsnokává. Miután feladata a nemzetőrség „rendezése és mozgóvá tétele” volt, a képviselőháztól szeptember 19-én eltávozási engedélyt kért és kapott.⁷⁹

Riczkó Ignác Károly helyetteseként megszervezte a 4000 fős bihari népfelkelő sereget, s részt vett az észak-erdélyi harcokban. 1849 februárjában a csucsai szorost őrizte

⁷⁴ Pálmány 2000. 968–971. o.; Bona 2015. II. k. 600. o.

⁷⁵ Vukovics 1982. 65–66. o.

⁷⁶ Lásd erre Hajnik Pál 1849. május 21-i jelentését Szemere Bertalan miniszterelnökhöz, közli: *Katona* 1989. 517. o.

⁷⁷ Pálmány 2000. 138–139. o.; Bona 2015. I. k. 204. o.

⁷⁸ Pálmány 2000. 335–337. o.; Bona 2015. I. k. 298. o.

⁷⁹ Bona 2015. I. k. 298. o.; *Beér – Csizmadia* 1954. 240. o.

alakulatával. Kolozsvárról március 20-án felháborodottan, de tisztelettel értesítette a Házat: tudomására jutott, hogy neve a Debrecenből távollévő képviselők között azon megjegyzéssel szerepel, hogy „örnagynak mondatik”. Ő korábban a táborból visszament Debrecenbe, hogy képviselői kötelességét teljesítse, de ott Kossuth Lajos megbízta egy új honvédszászlóalj alakításával, amit Palóczy László korelnöknél jelentett is. Jelenlegi állomása Gyaluban van. Büszke arra, hogy „követségi elhivatása” is van, nem akarja elhanyagolni, csak amíg felsőbb parancs indokolja távollétét.⁸⁰ Távollétét a képviselőház igazolta.⁸¹ Áprilisban Csány László kormánybiztos alezredessé léptette elő. 1849. június–július fordulóján Nagyvárad és Élesd környékén szervezte a románok elleni népfelkelést. Újabb kiküldetéséhez szintén távolléti engedélyt kért, amit a képviselőház július 21-én megadott.⁸²

A fegyverletételt követően egy ideig egyik képviselőtársa, Kovács Lajos akli birtokán húzódott meg, majd hadbíróági vizsgálatot indítottak ellene. 1850 márciusában elrendelték letartóztatását, mivel megtalálták 1849. június végén és július elején Nagyváradról és Élesdről Kossuth Lajoshoz írt jelentéseit, amelyekben beszámolt a román felkelők elleni népfelkelés szervezése és Kolozsvár védelme érdekében tett intézkedéseiről. Többhavi fogság után, a második amnesztiával, 1850 októberében szabadult.⁸³

Petrichevich-Horváth Dánielt, Csíkszereda képviselőjét 1848. szeptember 23-án nevezték ki az udvarhelyszéki nemzetőrség őrnagyi rangú zászlóaljparancsnokává, de 1848. szeptember végén a Piller János őrnagy parancsnoksága alatti, nemzetőrökből és önkéntesekből álló zászlóalj soraiban részt vett Jellačić üldözésében a Lajtaig. Csak amikor Bruckban feloszlatták a csapatokat, tért vissza Pestre.

Az erdélyi események hírére az Országos Honvédelmi Bizottmánytól 1848. október 20-án vagy 21-én szabadságot kapott, hogy átvegye zászlóalja parancsnokságát. Október 26-án indult útnak és 30-án érkezett Kolozsvárra. Itt Vay Miklós báró, királyi biztos három napig feltartóztatta. November 4-én érkezett meg Marosvásárhelyre, ahol átvette éppen útnak indult zászlóalja vezetését, majd Sombori Sándor ezredes rendeletére hátra maradt. A november 5-i marosvásárhelyi vereséget követően Udvarhelyre akart menni, hogy legalább zászlóalját rendezze ott, de Parajdon megtudta, hogy az ellenség elfoglalta a várost, és az ott levő nemzetőrök vezetőit fogságba vetették. Ezért Gyergyóba és Csíkba ment, hogy az ottani népet lelkesítse, de a csiki határőrezred parancsnokának, Franz Dorsner ezredesnek a tevékenysége ezt lehetetlenné tette. Így aztán Háromszékre menekült, többnyire gyalogosan, a sáros-havas télidőben. Az úton egészsége megrendült, így a háromszéki ütközetekben nem vett részt, mivel ágyban fekvő beteg volt.

Amikor 1849 elején Bem tábornok megkezdte Erdély megtisztítását az ellenségtől, visszatért Udvarhelyre, ahol akkor még August Heydte cs. kir. őrnagy kormányzott. Petrichevich-Horváth sikertelenül próbálta összeszedni nemzetőreit, mert sem fegyvert, sem töltést nem tudtak szerezni. 1849. február 16. körül Gál Sándor ezredes kinevezte Udvarhelyszék kormánybiztosává, újoncozási feladattal. Megkezdte az újoncállítást Udvarhelyszéken, és élelmiszerraktárakat rendezett be.⁸⁴ Csakhamar megérkezett

⁸⁰ *Beér – Csizmadia* 1954. 389. o. Az eredeti MNL OL N 70. DA 1848–49. Fasc. 2A. No. 946.

⁸¹ *Beér – Csizmadia* 1954. 850. o.

⁸² *Beér – Csizmadia* 1954. 450. o.

⁸³ *Pálmány* 2000. 346–348. o.; *Bona* 2015. I. k. 299. o.

⁸⁴ Tevékenységét dokumentálja *Pál-Antal – Zepezsaner* 2005. 189., 383. o.

Kovachich Horváth János, aki mint teljhatalmú kormánybiztos március 8-án Petrichevich-Horváth Dánielre bízta az udvarhelyi nemzetőrség újrászervezését. Március 30-ától a 9. székely határvéd zászlóalj szervezője volt Marosszéken, de ez az alakulat végül nem jött létre. Június 18-ától az 5 zászlóaljból álló, 7123 főnyi udvarhelyszéki nemzetőrség főparancsnoki teendőit látta el.⁸⁵

Miután Debrecenben nem jelent meg, a Ház 1849. március 23-án törölte nevét a képviselők sorából. Erről értesülve, április 1-jén igazoló jelentést is benyújtott. Ebben kifejtette, hogy a fentebb ismertetettek alapján merő lehetetlenség volt a képviselői kötelessége teljesítése. Amit csak tenni lehetett, polgárként és katonaként is megtett a magyar ügyért, ezért kérte, hogy méltányolja a Ház igazolását, és csak akkor rendeljék el más képviselő választását, ha őt kineveznék a marosszéki nemzetőrség zászlóaljparancsnokának.⁸⁶ A képviselőház azonban fenntartotta eredeti határozatát, s új választást rendelt el a kerületében. (A döntés – enyhén szólva – méltánytalan volt, hiszen a hasonló cipőben járó Pócsa Ferenc távollétét – mint alább látni fogjuk – a Ház igazoltnak tekintette.)

1849 után hadbíróági aktája vagy rendőri megfigyelőlapja nem maradt fenn. Mivel Debrecenben nem vett részt a képviselőház ülésein, nem indítottak ellene eljárást.⁸⁷

Spelletich Bódogot Szabadka szabad királyi város I. választókerületében 1848. június 20-án egyhangúan, ellenjelölt nélkül választották meg képviselővé. Spelletich ekkor már rendelkezett némi hadi tapasztalattal: néhány héttel korábban, június 8-án harmadmagával, 400 nemzetőr élén, Csernovits Péter királyi biztos felszólítására, a szerb támadás veszélye miatt Zentára, majd Óbecsére vonult, de mivel akkor a harcok még nem kezdődtek el, június 11-én visszatértek Szabadkára.

1848. szeptember 17-én Batthyány miniszterelnök kinevezte Szabadka, Zombor és Újvidék honvédtoborzási biztosává. Két nap múlva engedélyt kért és kapott az eltávolásra feladata befejezéséig. Az erején felüli munka következtében megbetegedett, s Balatonfüredre ment gyógyulni. 1848. november 11-től ismét Szabadkán tartózkodott, hadfelszerelési biztосként.

Decemberben részt vett a képviselőház ülésein, majd 1849 januárjában követte az országgyűlést Debrecenbe is. Az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849. február 12-én Batthyány Kázmér grófot nevezte ki teljhatalmú országos biztосnak Bács–Bodrog megyébe, ugyanakkor segéd-kormánybiztосként Batthyány mellé adta a Szabadkán és környékén érvényes illetékességi körrel Spelletich Bódogot. A megyei nemzetőrség szervezését is irányító kormánybiztосként 1849 februárjában Spelletichet címzetes nemzetőr őrnaggyá nevezték ki. Zombor szerb kézre kerülése után, 1849. február 27-én elrendelte a Szabadkán szerveződő mozgó nemzetőr alakulatok gyors felállítását. Kulcsszerepet játszott abban, hogy március 5-én Kaponyánál sikerült megállítani a Szabadkát veszélyeztető szerb csapatokat.

⁸⁵ Pál-Antal – Zepezsaner 2005. 399–400., 418–419. o.

⁸⁶ Közli: Hermann 2000. 294–295. o.

⁸⁷ Pálmány 2000. 676–678. o.; Bona 2015. I. k. 311. o.

A kaponyai győzelem után Spelletich ellentétbe került a szabadkai városi tanácsal, ezért 1849. április 8-án felmentését kérte. 1849 májusában visszatért Debrecenbe és bekapcsolódott az országgyűlés munkájába. Az országgyűlést Debrecen után Pestre, Szegedre, majd Aradra is követte, majd emigrált.⁸⁸

Honvédtisztből képviselő

Az eddig bemutatott személyiségek többsége a politikai életből jutott el a katonai beosztás betöltéséig – ez még azokra is érvényes, akik képviselővé választásuk előtt voltak nemzetőr törzstisztek, hiszen nemzetőri karrierjük előtt a helyi politikai elitbe tartoztak. 1849-ben azonban volt fordított út is: katonából is válhatott valaki képviselővé.

Az első, noha némileg szabálytalan példa *Thaly Zsigmondé*, aki 1848 előtt Komárom megye ellenzéki szónokai közé tartozott, s 1848. július 10-én ugyan indult a Komárom városi képviselőválasztáson, de csak három szavazatot kapott, s később vissza is lépett.

1848 szeptemberében beállt a Komárom megyei önkéntes mozgó nemzetőr zászlóaljba, de november közepén Pestre utazott, majd Perczel Mura menti táborába vezényelték, ahol törzs-kari szolgálatot teljesített századosi rangban. December 30-án a móri ütközetben megsebesült. 1849. január 5-én bejutott a magyar kézen lévő komáromi erődítménybe, ahol február 19-től mérnök-kari százados lett a várórségnél, március 7-től pedig már őrnagyi rangot viselt.

1849 februárjában Puky Miklós komáromi kormánybiztos saját hatáskörében rendelte el a pótválasztást a nagyigmándi kerületben, melynek korábbi képviselője, ifj. Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke nem jelent meg Debrecenben. A Ház ugyan 1849. március 24-én helyéről lemondottnak nyilvánította őt, de a választásra már jóval ezelőtt, február 19-én sor került, s az egyedüli jelöltként fellépő Thalyt az Ócsán tartott választáson meg is választották. Thaly választási jegyzőkönyvét már 1849. március 8-án bemutatták a képviselőházban. Ekkor azonban nem igazolták a mandátumát, részben azért, mert a választást nem a kerület főhelyén, Nagyigmádon rendezték, s főként amiatt, mert a képviselőház még nem döntött Pázmándy sorsáról, s így a választást előzetes engedély nélkül tartották.⁸⁹

Választását 1849. május 19. után és június 28. előtt megismételték, és másodsorra Szegeden, július 21-én igazolták mint törvényes képviselőt.⁹⁰ Az ekkor már a cs. kir. csapatok által körülvelt Komárom várerődítési igazgatójaként szolgáló Thaly ily módon már nem vett részt a képviselőház munkájában. 1849 szeptemberében a kapitulációs tárgyalások során Klapka György vezérőrnaggyal is szembekerült, olyannyira, hogy végül Klapka néhány napra őrizet alá helyezte. Szeptember 25-én lázítás vádjával letartóztatták, de miután a kikérdezett közkatonák mellette tanúskodtak, szabadon engedték. Megkapva a komáromi védlevelet, büntetlenül távozhatt az országból.⁹¹

A következő két katona-képviselő megválasztása mögött egyértelmű kormányzati szándék állt. Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter szűkebb pátriája, Borsod három üres képviselői helyének betöltésére *Görgei Artúr* fővezér és hadügymi-

⁸⁸ Pálmány 2000. 788–791. o.; Bona 2015. II. k. 519. o.

⁸⁹ MNL OL N. 70. DA 1848–49. Fasc 2A. 881.; *Beér – Csizmadia* 1954. 372., 391. o.

⁹⁰ *Beér – Csizmadia* 1954. 463. o.

⁹¹ Pálmány 2000. 903–905. o.; Bona 2015. II. k. 559–560. o.

niszter, *Damjanich János* vezérőrnagy, illetve *Klapka György* vezérőrnagy, helyettes hadügyminiszter megválasztását kezdeményezte. „Ohajtottuk Borsodot illusztrálni több nevekkal” – írta később Görgeinek.⁹²

Görgeit a dédesi, Klapkát a szirmabesenyői kerületben választották meg közfelkiáltással május 9-én. (Klapkával szemben Törös Tamás indult volna, de – ahogy Törös lánya írta, „Szemere Klapka mellett korteskedvén, őt tették meg, kedves apámnak csepp kedve sem lett volna elmenni.”⁹³) Görgei a képviselőházat Debrecenbe nem követő Ágoston József, Klapka pedig az 1849. március 18-án elhunyt Vadnay Miksa mandátumát vette át.

Damjanichot a mezőkövesdi kerületben jelölték képviselőnek, de a május 9-i választáson nem őt, hanem Szeghő Józsefet választották meg. Szeghő választását – akárcsak Görgeiét és Klapkát – Szemere szorgalmazta, ahogy a miskolci naplóíró Szűcs Miklós feljegyezte: „mert így rendelé Szemere”.⁹⁴ Szűcs Sámuel pedig azzal kommentálta az eseményt, hogy Damjanich János követsége „itt nem vala kivihető.”⁹⁵ A szervezés az ő esetében vagy későn kezdődhetett (Szemere Klapkához intézett levele szerint „már későn indítattott meg”),⁹⁶ vagy eleve keresztbe szervezték Szeghő jelölésével. Miután az eredeti jegyzőkönyv egyelőre nem ismert, nem tudni, mi történhetett.

Ragályi Miksa alispán május 10-én már meg is küldte Görgeinek a választási jegyzőkönyvet, aki azt május 14-én a következőképpen köszönte meg: „nyilvánítsa egyszersmind Alispán úr nevében teljes méltánylatomat a dédesi kerület választóinak azon nagybecsű bizalmukért, miszerint én lettem azon szerencsés, őket a szabad magyar haza törvényhozói testületénél képviselhetni; s ezen bizalmuk legfényesb jutalmam, mit valaha remélhetek, mert önzéstelen elismerését találok benne azon csekély működéseimnek, melyeket hazánk népe érdekében tehetnem a sors engedé.” Egyben azt is kérte, közölje választóival, hogy „bármennyire óhajtanám a bizalom kijelölte helyet most azonnal elfoglalni, azt addig, míg a körülmények a táborban lételemet szükségessé teszik, – nem tehetem.”⁹⁷

Május 16-án immáron Szemere közölte Görgeivel a választás hírért. „Fogadd a nem egyetlen, de első bizodalmat szívesen” – írta Görgeinek.⁹⁸ (Klapkával már május 12-én közölte a hírt.⁹⁹) A képviselőház mind Görgei, mind Klapka mandátumát május 24-én igazolta.¹⁰⁰ Tudomásunk szerint egyikük sem vett részt egyetlen ülésen sem: Klapka május 25-én még Debrecenben volt, de 26-án a fővárosba utazott. Görgei pedig május 31-én érkezett meg Debrecenbe, aznap, amikor az országgyűlés egy hónapra elnapolta üléseit.¹⁰¹

A május 9-én mandátum nélkül maradt Damjanichot végül 1849. június 18-án Heves és Külső-Szolnok vármegye szolnoki választókerületében, a képviselőházat Debrecenbe nem követő Graefl József helyére, a pótválasztáson 399 szavazattal országgyűlési képviselővé választották.

⁹² Közli: *Szemere* 1990. 486. o.

⁹³ *Baloghy* 1966. 99. o.; *Jakus* 1967. 9., 103. o.

⁹⁴ *Szűcs* 1981. 267. o.

⁹⁵ *Szűcs* 2003. I. k. 249. o.

⁹⁶ *Szemere* 1990. 482. o. A Görgeihez intézett levele szerint „elkéstünk.” Uo. 486. o.

⁹⁷ Eredeti sk. tisztazat. 585/v. MNL OL Filmtár. 3195. doboz. A Miskolci Állami Levéltár iratai. Horváth Lajos hagyatéka a Borsod-Miskolci Múzeumban. No. 89. Közli Régi Okiratok és Levelek Tára II. (1906) 4. (7.) sz. 88–89. o. és téves dátummal *Waldapfel* 1955. III. k. 374–375. o.

⁹⁸ Közli: *Steier* é. n. II. k. 330. o.; *Katona* 1989. 475. o.; *Szemere* 1990. 486. o.

⁹⁹ Közli: *Szemere* 1990. 482. o.

¹⁰⁰ *Beér – Csizmadia* 1954. 433. o.

¹⁰¹ Görgei és Klapka megválasztására lásd *Hermann* 1987. 32–33. o. A Görgeire, ill. Klapkára vonatkozó gazdag irodalom ismertetésétől itt eltekintek.

selővé választották. Ellenfele, az előző képviselő bátyja, Graefl Ignác csupán 27 szavazatot kapott.¹⁰² Damjanich tehát mandátumhoz jutott, de egészségi állapota (április 28-án elszendvedett nyílt lábtörése nehezen gyógyult) már nem tette lehetővé, hogy részt vegyen a képviselőház munkájában. Noha a képviselőház Pesten 1849. július 2-án 7, a Szegeden 1849. július 21-én 11, az utolsó, 28-án tartott ülés pedig további 7 újonnan választott képviselő mandátumát igazolta, több, panasszal megtámadott esetben pedig az állandó igazoló bizottság elé kerültek a választási jegyzőkönyvek. Damjanich János neve azonban nem fordul elő közöttük. Így a tábornokot sem vehetjük a plenáris ülés által elfogadott mandátumú képviselők közé.

Görgei írja emlékiratában, hogy miután június 1-jén találkozott a Kossuth ellenzékét képező úgynevezett békepárti képviselőkkel, e csoport megerősítése érdekében „a főhadsergben szolgáló és parlamenti műveltséggel rendelkező tiszteket, akiknek politikai érzületében meg lehetett bízni, sürgetőleg felszólítottam, erélyesen iparkodjanak a megüresedett képviselői tiszteket megszerezni.”¹⁰³

Lehet, hogy a tábornok részéről volt ilyen szándék, azonban az 1849. júniusi választásokon egyetlen olyan katonáról tudunk, akit megválasztottak, *Esterházy Pál* gróf, ezredes, a komáromi VIII. hadtest hadosztályparancsnokáról, akit a tatai kerületi pótválasztáson választottak meg, ellenjelölt nélkül, közfelkiáltással.¹⁰⁴ (Esterházy született főrendként jogosult volt a főrendiházi tagságra, de 1848. június 19-től Komárom megye nemzetőr őrnagya, majd a Komárom megyei önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj, illetve az ebből alakult 18. honvédszászlóalj őrnagya volt. 1849. január végén lett alezredes, május végén ezredes.¹⁰⁵) Esterházyról egyébként a kortársak egy része is úgy tudta, hogy Görgei hívei közé tartozik.¹⁰⁶ Esterházy választási jegyzőkönyve ugyan eljutott Pestre, de mandátumát mégsem igazolták – nem tudni miért. Mindez azért furcsa, mert a vele egyidejűleg a Komárom megyei udvardi választókerületben megválasztott Ordódy Pál mandátumát a képviselőház július 2-i ülésében igazolták.¹⁰⁷

Némileg bizonytalan, hogy honvédtisztnak tekinthetjük-e *Noszlopy Gáspárt*, Somogy megye legendás kormánybiztosát. Életrajzi monográfiája ugyan nemzetőr őrnagynak nevezi, de semmi nyoma nincs annak, hogy ténylegesen valaha is efféle kinevezést kapott volna.¹⁰⁸ Hivatalos iratain mindig kormánybiztosi tiszttét tüntette fel, s a hozzá intézett hivatalos utasításokban is kormánybiztosnak szólították. Ugyanakkor kétségtelen, hogy 1849 májusától önálló seregszervezést folytatott a Dél-Dunántúlon, s katonai szerepet is játszott. Bona Gábor nyilván ennek alapján tekinti őt törzstisztnak.¹⁰⁹

Képviselővé választására sem a képviselőház ülésnaplói, sem megmaradt iratai nem utalnak. Egyetlen forrásként testvérének, Noszlopy Antal (1802–1890) honvédtisztnak, majd honatyának visszaemlékezései szolgálnak. Eszerint Gáspárt a képviselőhá-

¹⁰² MNL OL N 70. DA 1848–49. Fasc. 3C. No. 14.; BM Orsz. 1849. II. sorozat. 2. kútfő, 25. tétel.

¹⁰³ *Görgey* 1988. II. k. 122. o.

¹⁰⁴ MNL OL Országglásztati. 1849. II. sorozat. 2. kútfő, 20. tétel.

¹⁰⁵ *Bona* 2015. I. k. 258. o.

¹⁰⁶ *Szillányi* 1851. 109–110. o. Kászonyi Dániel szerint az emigrációban már Esterházy is árulónak tartotta Görgeit. *Kászonyi* 1977. 282–284. o.

¹⁰⁷ MNL OL N 70. Fasc. 3C. No. 13.; MNL OL BM Orsz. 1849. II. sorozat. 2. kútfő, 20. tétel.

¹⁰⁸ *Andrássy* 1987. 84. o.

¹⁰⁹ *Bona* 2015. II. k. 447–448. o. szerint „őrnagyi rangban” volt 1849-ben a somogyi nemzetőrség parancsnoka, de kinevezési dátumot ő sem ad meg.

zat Debrecenbe nem követő Festetich Miklós gróf helyére közfelkiáltással választották meg a Somogy megyei lengyeltóti kerület képviselőjévé (Noszlopy Antal szerint „1849. július havában”, Pálmány Béla szerint június 20-án¹¹⁰). Az ő választási jegyzőkönyve sem ismert, s ha igaz is a választásról szóló történet, mandátumának igazolására már nem is került sor.¹¹¹

Nem képviselő törzstisztek és egy nem törzstiszt képviselő

A szakirodalom néhány nemzetőrtisztet tévesen képviselőnek, más esetben pedig képviselőt nemzetőr tisztnek tekint. Ilyen az 1801-ben született Dobozy István, aki nemzetőr századosként volt egy 1100 főnyi bihari nemzetőrzászlóalj parancsnoka az erdélyi hadszíntéren, majd november 19-től nemzetőr őrnagy, 1849. április 12-től alezredes, végül Marosvásárhely, illetve Marosszék kormánybiztosa. A képviselők között valóban volt egy Dobozy, de őt Mihálynak hívták.¹¹²

Ugyanígy nem volt képviselő Ivánkovich János, aki 1848 júliusától októberig a „Vas megyei nemzetőrezred” 3. zászlóaljának parancsnoka, november 28-tól Kőszeg város nemzetőr őrnagya, illetve 1849. június 7-től Vas megye kormánybiztosa volt.¹¹³

Nem tartozott a képviselők közé Mérey Mór sem, aki 1848. október 9-től Pozsony város nemzetőr őrnagya, majd a Buda városi nemzetőrség 2. zászlóaljának parancsnoka volt, 1848 decemberétől pedig a Madarász László vezette Országos Rendőri és Postaosztályban volt tanácsos 1849 májusáig.¹¹⁴

A képviselőház tagjait bemutató almanachban nemzetőr őrnagyként szerepel Pócsa Ferenc Felső-Fehér megyei képviselő (1808–1867 után). Bona Gábor tisztí adattáiraiban azonban nem szerepel ilyen nevű nemzetőr őrnagy, csupán egy azonos nevű nemzetőr, majd honvéd százados, aki bizonyosan nem azonos a képviselővel, mert 1815-ben született.¹¹⁵ A dolgot bonyolítja, hogy a források tanúsága szerint 1848 őszén mindketten Székelyföldön tartózkodtak, sőt november–december hónapokban részt vettek a székelyföldi önvédelmi harcban. Tovább bonyolítja a dolgot, hogy az újabban publikált okmányokban mintha a képviselő mellett két további Pócsa Ferenc működött volna Székelyföldön, azon belül Háromszéken. Egyikük 1848. április közepén részt vett a háromszéki, azon belül a sepsiszéki nemzetőrség megalakításában,¹¹⁶ s talán ő az a táblabíró, aki júliusban Torján az ottani lázongókat próbálta lecsillapítani.¹¹⁷ Egy ifj. Pócsa Ferenc nevével a székelyeket a rend és csend fenntartására felszólító, 1848. május 3-án Kézdivásárhelyt kelt kiáltvány aláírói között találkozunk.¹¹⁸ Valószínűleg a sepsiszentgyörgyi Pócsa lehetett az a személy, akit Petrichevich Horváth Albert főkirálybíró másokkal együtt biztosként kiküldött Ojtozra, az ottani harmincadhivatali összegek átvételére.¹¹⁹ Végül, Pócsa

¹¹⁰ Noszlopy 1999. 204–206. o.

¹¹¹ Pálmány 2000. 1014–1016. o.

¹¹² Bona 2015. I. k. 245. o.; Pálmány 2000. 213–214. o.

¹¹³ Bona 2015. I. k. 328. o.

¹¹⁴ Bona 2015. II. k. 421. o.

¹¹⁵ Bona 2009. II. k. 224. o.

¹¹⁶ Demeter – Pál-Antal – Süli 2018. 59. o.

¹¹⁷ Demeter – Pál-Antal – Süli 2018. 171–172. o.

¹¹⁸ Demeter – Pál-Antal – Süli 2018. 74. o.

¹¹⁹ Demeter – Pál-Antal – Süli 2018. 263. o.

(Potsa) Ferencet 1848. november 28-án a háromszéki székgyűlés Nagy Imre alezredes mellé rendelte segédként – csakhogy a források alapján nem egyértelmű, hogy ez a képviselő, vagy az akkor még nemzetőr százados és táblabíró Pócsa Ferenc volt-e. A biztosi beosztás alapján inkább az utóbbi tűnik valószínűnek, bár a Háromszékkal több szakaszon határos Felső-Fehér megyei képviselő is lehetett annyira ismerős a helyi viszonyokat illetően, hogy egy ilyen fontos megbízatást kapjon.¹²⁰ (Ugyanakkor az sem zárható ki, hogy az ifjabbik Pócsa Ferenc volt nemzetőrszázados és a későbbi honvédtiszt, s a táblabíró Pócsa Ferenc a Nagy Imre mellé rendelt segéd...)

A források emlegetnek egy Pocha nevű őrnagyot – ő azonban nem Pócsa Ferencel, hanem Pócsa (Potsa) Jánossal (1803–1885), a 11. huszárezred őrnagyával azonos, aki már november végén kivált az önvédelmi harc táboraiból.¹²¹ Bem utóbb Nagy Imre alezredes mellett Pócsa/Pocha őrnagyot is száműzte Székelyföldről – ez azonban nem lehetett sem a képviselő, sem a nemzetőr százados Pócsa Ferenc, csak Pócsa János.¹²²

Rajta kívül tudunk egy Pócsa Farkas nevű Felső-Fehér megyei nemzetőr parancsnokról, aki a megye aljegyzője és a szárazpataki fél század parancsnoka volt,¹²³ s egy Pótsa Farkas nevű háromszéki élelmezési biztossról is vannak adataink 1848 decemberéből; de nekik bizonyosan nem volt őrnagyi rangjuk.¹²⁴

A képviselő Pócsa Ferenc háromszéki tartózkodásáról viszonylag sok adattal rendelkezünk, de ezek egyikében sincs utalás arra, hogy tisztként szolgált volna – s arra sincs utalás, hogy bármi olyat elkövetett volna, ami negatív megítélésére okot adott volna. Sőt, amikor a képviselők sorából történt kitörlése ügyében a képviselőházhhoz fordult, a háromszéki önvédelmi harc több fontos személyisége adott neki igazolást arról, hogy az ellenség elzárta a Debrecenbe vezető utat, s emiatt nem tudott eleget tenni képviselői kötelességének. Mindezek alapján a képviselőház plenáris ülése május 31-én igazolta 7 hónapos távollétét, és újra elfoglalhatta székét.¹²⁵

Majdnem, de mégsem

Végül van néhány olyan személy, aki képviselő, illetve honvédtiszt vagy nemzetőr törzstiszt is volt, azonban politikusi és katonai tevékenységükben nem volt átfedés.

Gál Sándort, korábban a 14. (1. székely) határőrezred hadnagyát, 1848. június 1-jétől az Országos Nemzetőrségi Haditanács gyalogsági osztályának segédtisztjét 1848. június 15-én a csíkszékiek a szék pótló követévé választották, de Gál már ekkor bejelentette, hogy más természetű elfoglaltsága miatt nem fogadja el a megbízást.¹²⁶ Ennek ellenére a képviselőház július 10-én igazolta mandátumát, ami eleve feltételes volt, s miután Csíkszék két „szabályos” képviselője, Mikó Mihály és Mihály Gergely mandátumát is igazolta a Ház, Gál részvételére nem is volt szükség. (A pótló követ intézménye egyébként nem szerepelt az 1848. évi választási törvényben, de az erdélyi képviselőválasztások sok más ponton is

¹²⁰ *Egyed* 2008. 146. o.; *Egyed* 2010. 266. o.

¹²¹ *Bona* 2015. II. k. 618. o. Pócsa Jánosra lásd *Süli* 2019. 21., 48., 128. o.

¹²² *Egyed* 2008. 177. o.; *Egyed* 2010. 280. o. (Nem ír keresztnevet.)

¹²³ *Süli* 2011. 71. o.

¹²⁴ *Demeter – Pál-Antal – Süli* 2018. 267., 317. o.

¹²⁵ *Beér – Csizmadia* 1954. 405., 413., 433., 436., 439, 846., 850–851. o.

¹²⁶ *Pál-Antal* 2017. 90., 95. o.

eltértek a magyarországiaktól.) Gál 1848 októberétől kezdve pedig az erdélyi hadszíntéren tevékenykedett, előbb táborkari tisztként, majd a 14. (1. székely, csíki) határhozred, 1849 áprilisától a háromszéki hadosztály parancsnokaként. A szabadságharc végén már ezredes volt, a vereséget követően emigrált.¹²⁷

Gyika (Ghica) Jenőnek is volt némi katonai múltja, 1834-ben cs. kir. hadapród volt, majd 1839-ben a 62. gyalogezred hadnagyaként kilépett a szolgálatból. Őt 1848. június 15-én Zala vármegye alsólendvai kerületében botrányos körülmények közepette választották képviselővé, azonban június 17-én Zala megye állandó bizottmányának ülésén lemondott mandátumáról. A június 24-én megismételt választáson Gyika visszalépett a jelöléstől.

1848. július 21-től Zala megye lövői járásának nemzetőr őrnagya volt, s részt vett a Dráva-vonal védelmében. Szeptember 22-én a megyebizottmány megbízta a megyében szerveződő önkéntes mozgó nemzetőrszázalaj parancsnokságával. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács november 11-én közleményben tudatta, hogy az alakulatot 47. számmal besorolta a honvédszázalajok közé. Gyikát csak november 25-én nevezték ki honvéd őrnaggyá. 1849 februárjában dandárparancsnok volt az I. hadtestben, s egyes források szerint megsebesült a február 14-i tornaljai ütközetben, de továbbra is a táborban maradt. Az 1849. február 26–27-i kápolnai csata első napján sebesülésére hivatkozva elhagyta a tábor, majd márciusban, illetve áprilisban részint ő maga, részint az általa felbízott zalai képviselők kezdeményezték a kormányzatnál alezredesi kinevezését, amit azonban a Hadügyminisztérium visszautasított. Felgyógyulása után, május 9-én Nagysándor József vezérőrnagy a 17. honvédszázalaj parancsnokává nevezte ki, sőt, rövidesen dandárparancsnoki beosztást is kapott. Miután azonban Buda május 21-i megrohanásától betegségére való hivatkozással távolmaradt, a 17. honvédszázalaj tisztikarának közös felépése következtében kénytelen volt lemondani tisztségéről. Május 31-én saját kérésére elbocsátották a hadseregből. Visszatért Zala megyébe, ahol június 19-én a Gorizzutti őrnagy vezette cs. kir. különítmény elfogta, s Luttenbergbe, majd Grazba szállították. A pozsonyi hadbíróóság 1850-ben hatévi várfogságra ítélte.¹²⁸

Szabó Kálmán a Győr megyei radikálisok közé tartozott, 1848. szeptember 17-én Győr megye és város honvédtoborzási biztosává, majd szeptember 19-én megyei népfelkelési kormánybiztossá nevezték ki. 1848. október 2-től Lukács Sándorral közösen Győr város és megye kormánybiztosi tisztét töltötte be a megye megszállásáig, amikor Pestre ment.¹²⁹ Valószínűleg követte a kormányt Debrecenbe is. 1849. május 12-étől ismét Győr vármegye alispánjaként tevékenykedett. Május 21-én az 1848 decemberében elhunyt Bay Antal helyére a péri választókerület országgyűlési képviselőjévé választották.¹³⁰ A képviselőház 1849. július 21-i ülésén igazolta, de az országgyűlésre már nem jutott el. Útközben Esztergomban fogságba esett, Győrbe visszatoloncolva őrizetbe vették.

Valószínűsíthetően Klapka 1849. augusztusi támadásakor szabadult ki fogságából és került Komárom várába, ahol a tábornok 1849. szeptember 16-án századossá nevezte ki.

¹²⁷ Pálmány 2000. 991–992. o.; Bona 2015. I. k. 281–282. o.; Beér – Csizmadia 1954. 147. o. Nem tud Gál országgyűlési szerepléséről a nagy valószínűséggel saját közlései alapján összeállított, 1861-ben megjelent életrajza, illetve pályafutásának modern feldolgozása sem. Gál 2006.; Németh 2008.

¹²⁸ Pálmány 2000. 1008–1009. o.; Bona 2015. I. k. 296. o.; Molnár 2019. 133–151. o.; Bona 2020. 174–175. o.

¹²⁹ Hermann 1998. 238. o.

¹³⁰ MNL OL BM Orsz. 1849. II. sorozat. 2. kútfő, 3. tétel.

Ez a státusz büntetlenséget biztosított számára. 1850. május végén a pesti cs. kir. hadbíróóság kihallgatta. Védelmében előadta, hogy mivel megválasztása után a magyar országgyűlés Szegedre költözött, ő már nem követte, és semmi része nem volt annak tevékenységében, emellett komáromi menlevéllel (Geleitschein) rendelkezett. Ezek után a hadbíróóság felmentette. Szabó tehát úgy lett igazolt képviselő, hogy soha nem járt a képviselőház közelében; s végül is honvédtiszti rangja mentette meg a súlyosabb retorziótól.¹³¹

Szentpáli József Küküllő vármegye pótló követeként vehetett volna részt a képviselőház munkájában, s a képviselőház igazolta is a mandátumát. Miután azonban Teleki Domokos gróf lett a megye tényleges képviselője, Szentpáli természetesen nem vett részt a parlament munkájában. 1848. szeptember 22-én Küküllő megye nemzetőr örnagyává nevezték ki, de hadi érdemeiről is hallgatnak a krónikák. Annyit tudunk, hogy szeptember 23-án támogatást kért Batthyány miniszterelnöktől a nemzetőrség mobilizációjához.¹³²

Decemberben Pest város térparancsnoka lett, majd a kormányzat Debrecenbe történő áttelepülését követően, 1849. január 21-től immáron honvéd örnagyi rangban az új „főváros” térparancsnoka lett. Hivatali működéséről több tucatnyi irat tanúskodik. 1849. június 14-én ülnökké nevezték ki a Pesten működő Országos Rögtönítélő Vegyesbíróáságnál. A szabadságharc után a nagyszabedényi hadbíróaságon vizsgálat folyt ellene, de 1852-ben elbocsátották.¹³³

Az Esztergom megye táti kerületét képviselő *Zsitvay József* 1849. április 28-án kapott négy hetes szabadságot, hogy családját meglátogassa. Későbbi haditörvényszéki vizsgálata szerint június végén „kíváncsiságból” jelent meg Pesten, és felvette szeptember végéig járó napidíját és a többi pótlékot. Szegedre azonban már nem ment el. Valószínűleg július elején vagy közepén menekült a komáromi erődbe, ahol Klapka György vezérőrnagy századosná nevezte ki az augusztus 3-i kitörést követően begyűjtött újoncokból szervezett 203. honvédszászlóaljhoz. Tiszti rangjának köszönhetően elkerülte a megtorlást, noha a pesti cs. kir. hadbíróóság 1850. januárjában kihallgatta.¹³⁴

Összegzés

A fentiekből kitűnik, hogy a képviselői és katonai vagy katonai jellegű megbízatások összehangolása egyáltalán nem volt egyszerű feladat. A többség választani volt kénytelen a két hivatás között, s csak kevesen próbálkoztak azzal (például Besze János, Perczel Miklós és Perczel Mór), hogy katonaként is részt vegyenek a képviselőház tevékenységében, ha éppen Budapesten vagy Debrecenben tartózkodtak. A képviselővé választott katonák közül Görgei éppen a képviselőház egyhavi szünete alatt tartózkodott Debrecenben, majd Budapesten, a Debrecenben lévő Klapka az igazolását követő egy hétben lehetett volna ott az üléseken, de láthatólag nem különösebben erőltette a dolgot.

De akkor miért is volt szükség Ferdinándy Bertalan képviselőnek a tanulmány elején említett indítványára? Tekinthetnénk ugyan az összeférhetlenségi szabályok szigo-

¹³¹ *Pálmány* 2000. 803–805. o.; *Bona* 2009. II. k. 384. o.

¹³² MNL OL ONöHt 4108.

¹³³ *Pálmány* 2000. 994–995. o.; *Bona* 2015. II. k. 540. o.

¹³⁴ *Pálmány* 2000. 988–989. o.; *Bona* 2009. II. k. 587. o.

rítása vagy a mentelmi jog szorosabb szabályozása érdekében tett javaslatnak, de a szöveg nem a két állás összeegyeztethetlenségéről szól. A választ valójában az indítvány időpontja – és Zákó István életrajza – adja meg. A képviselők egy részét alighanem felháborította, hogy Zákó – képviselői mentelmi joga mögé bújva – agitál Henryk Dembiński fővezér ellen, s közben katonai fegyelmi vétséget követ el. A vitában felszólaló Mészáros Lázár hadügyminiszter – aki röviddel előtte parancsolta vissza a táborba Zákót – ugyan úgy vélte, hogy aki katonává lesz, arra automatikusan vonatkoznak a haditörvények katonai vétség elkövetése esetén – ám a képviselők mégis az indítvány elfogadása mellett döntöttek, ezzel is érzékeltetve, hogy a végrehajtó hatalom a törvényhozás tagjai felett csak a törvényhozás felhatalmazásával rendelkezhet.

Érdemes végül megjegyezni, hogy a fentebbiekben használt egyes alkategóriák között is volt némi átfedés, hiszen Németh Albert előbb volt honvédtiszt, s aztán nemzetőr törzstiszt, Perczel Miklós pedig félélvnyi nemzetőr törzstiszti tevékenységet követően került át a honvédség kötelékébe.

Tegyük hozzá, hogy a magyar parlamentarizmus történetében hosszú ideig az 1848–1849. évi országgyűlés volt az, ahol a képviselők katonák lehettek. Az 1861., illetve az 1865–1867. évi országgyűlésen ez nyilvánvalóan lehetetlen volt, az ezt követő 1869. és 1872. évi választáson sem kerültek be katonaképviselők, az 1874. évi XXXIII. törvény-cikk pedig kimondottan kivette a katonákat a választók és választhatók közül.

BIBLIOGRÁFIA

- Ács é. n. *Ács Tibor: Katonaként is magyar. Széchenyi István katonaelete és hadügyi reformeszméi. (Hősgaléria.) Budapest, [2009.]*
- Andics* 1952. *Andics Erzsébet: A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. II. k. Budapest, 1952.*
- Andrássy* 1987. *Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár 1820–1853. (Somogyi Almanach 43–44.) Kaposvár, 1987.*
- Bajzik* 2018. *Bajzik László: Damjanich János aradi várparancsnoksága és Arad erődjének kapitulációja. In: Pelyach István: Damjanich János, „a mindig győztes” tábornok. (Aradi Vértanúk sorozat.) Budapest, 2018. 229–276. o.*
- Baloghy* 1966. *Baloghy Mária: Napi események rövid leírata 1849. Télhó 1. kezdve. (Egy gyermekleány naplója. Valóság, 9. (1966) 3. sz. 99. o.*
- Bauer* 1871. *Makray Aladár: Bauer őrnagy, Bem tábornok főhadsegédének hagyományai 1848–1849-ből. Pest, 1871.*
- Beér – Csizmadia* 1954. *Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk. Beér János – Csizmadia Andor. Budapest, 1954.*

- Beniczky* 1924. *Steier Lajos*: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és tót mozgalomról. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Emlékiratok.) Budapest, 1924.
- Bona* 2008–2009. *Bona Gábor*: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. Budapest, 2008–2009.
- Bona* 2015. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. Miskolc, 2015. (Negyedik, bővített kiadás.)
- Bona* 2020. *Bona Gábor*: A 47. honvédzászlóalj tisztikara 1848–1849-ben. In: *Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András*: A 47. honvéd-zászlóalj története, 1848–1849. Zalaegerszeg, 2020. 165–193. o.
- Demeter – Pál-Antal – Süli* 2018. *Demeter Lajos – Pál-Antal Sándor – Süli Attila*: Háromszék az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején. Marosvásárhely, 2018.
- Dér – Hajagos – Hermann* 2004. Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai II. k. (A januári újjászervezés és az első sikerek). A bevezető tanulmányt írta, az iratokat válogatta és sajtó alá rendezte *Dér Dezső, Hajagos József és Hermann Róbert*. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10.) Eger, 2004.
- Egyed* 2008. *Egyed Ákos*: Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc. Sepsiszentgyörgy, 2008. (Harmadik, bővített kiadás.)
- Egyed* 2010. *Egyed Ákos*: Erdély 1848–1849. Csíkszereda, 2010. (Második, bővített kiadás.)
- Eötvös* 1901. *Eötvös Károly*: Simonyi Ernő. In: *Magyar alakok*. (Eötvös Károly Munkái V. k.) Budapest, 1901.
- Gál* 2006. *Gál Sándor* életrajza, avagy a székely ezredes, aki nem engedett 48-ból. Az előszót írta *Egyed Ákos*. A kísérő tanulmányt és a kronológiát írta *Csikány Tamás*. Ford. és az utószót írta *Zágoni Zsolt*. (Bibliotheca Transsylvanica 49.) Csíkszereda, 2006.
- Görgey* 1885. *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. I. k. Budapest, 1885.
- Görgey* 1988. *Görgey Artúr*: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. II. k. Sajtó alá rendezte *Katona Tamás*. (Pro Memoria.) Budapest, 1988.
- Hermann* 1987. *Hermann Róbert*: „Szünni nem akaró éljen”. Görgei és Klapka, a Borsod megyei képviselők. *Napjaink*, 26. (1987) 3. sz. 32–33. o.

- Hermann* 1992. *Hermann Róbert*: Kossuth Lajos és az Országos Honvédelmi Bizottmány kiadatlan iratai 1847–1848. *Századok*, 136. (2002) 6. sz. 1347–1383. o.
- Hermann* 1993. *Hermann Róbert*: Niczky Sándor kormánybiztosi jelentései 1848. szeptember 24. – november 17. In: Házi Jenő emlékkönyv. Szerk. *Dominkovits Péter* és *Turbuly Éva*. Sopron, 1993. 349–379. o.
- Hermann* 1998. *Hermann Róbert*: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.
- Hermann* 2000. Szószék és csatatér. Politikusi visszaemlékezések és naplók 1848-49-ből. Sajtó alá rendezte *Hermann Róbert*. Budapest, 2000.
- Hermann* 2008. *Hermann Róbert*: Pákozdi kérdőjelek. In: *Uő*: A Drávától a Lajtaig. Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez. Budapest, 2008. 77–112. o.
- Hermann* 2014. *Hermann Róbert*: Az „összeférhetetlen”. Perczel Mór pályaképe. In: Rangos famíliák – jeles személyek a 18–20. századi Dél-Dunántúlon. Szerk. *Kult László* és *Ódor Imre*. (Baranyai Történelmi Közlemények 6. A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának Évkönyve 2014.) Pécs, 2014. 138–179. o.
- Hermann* 2015. *Hermann Róbert*: Bartha József őrmester és a Simonyi-szabadsapat. In: A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére. Szerk. és a bevezetőt írta *Makkai Béla*. (Károli Könyvek tanulmánykötet.) Budapest, 2015. 273–288. o.
- Hunfalvy* 1986. *Hunfalvy Pál*: Napló 1848–1849. Sajtó alá rendezte *Urbán Aladár*. (Magyar Ritkaságok.) Budapest, 1986.
- Jakus* 1967. *Jakus Lajos*: Ki volt a szerzője az 1849-es naplónak? *Valóság*, 10. (1967) 9. sz. 103. o.
- Jókai* 1975. *Jókai Mór*: Életem legszomorubb napjai (Naplótöredékek). In: *Uő*: Cikkék és beszédek. Válogatta és sajtó alá rendezte *Láng József* és *Rigó László*. A jegyzeteket írta *Kerényi Ferenc*. (Jókai Mór Összes Művei.) Budapest, 1975. (1861) 21–48. o.
- Kászonyi* 1977. *Kászonyi Dániel*: Magyarhon négy korszaka. Ford. *Kosáry Domokos*. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta *Márkus László*. (Magyar Századok.) Budapest, 1977.
- Katona* 1989. Budavár bevételének emlékezete 1849. Szerk. *Katona Tamás*. Sajtó alá rendezte *Hermann Róbert*, *Pelyach István* és *Tirts Tamás*. Ford. *Kurucz György* és *Pingiczter Klára*. (Pro Memoria.) Budapest, 1989.

- KLÖM XIII–XIV. k. Kossuth Lajos összes munkái. XIII–XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I–II. k. Sajtó alá rendezte *Barta István*. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.) Budapest, 1952–1953.
- Kővári* 2014. *Kővári László*: Erdély 1848–1849-ben. Sajtó alá rendezte *Somogyi Gréta*. A bevezető tanulmányt írta *Hermann Róbert*. A jegyzeteket írta *Hermann Róbert* és *Somogyi Gréta*. A német és francia nyelvű szövegeket ford. *Hermann Róbert*. A latin nyelvű szövegeket ford. *Veszprémy László*. A román szövegeket ford. *Somogyi Gréta*. Budapest, 2014.
- Máriássy* 1999. *Máriássy János*: Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt végzett szolgálataimra. Sajtó alá rendezte *Sugár István*. – *Máriássy János* olmützi visszaemlékezései az 1849 nyári harcokra. Sajtó alá rendezte *Hermann Róbert*. Budapest, 1999.
- Mátray* 1989. *Mátray Gábor*: Töredék jegyzemények Magyarország történetéből 1848/49. Sajtó alá rendezte *Fülep Katalin*. (Magyar Ritkaságok.) Budapest, 1989.
- Mészáros* 1866–1867. *Mészáros Lázár* emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebo csátja *Szokoly Viktor*. I–II. k. Pest, 1866–1867.
- Molnár* 2019. *Molnár András*: A 47. honvédszászlóalj első parancsnoka, Gyika Jenő honvédőrnagy. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132. (2019) 1. sz. 133–149. o.
- Németh* 2008. *Németh György*: Gál Sándor honvédezerdes 1848–1849-es tevékenysége. (Bibliotheca Transsylvanica 58.) Csíkszereda, 2008.
- Noszlopy* 1999. *Noszlopy Antal*: Önéletrajz. In: „Mi volt Magyar Ország, mi volt szabadsága...” Emlékiratok. Válogatta és sajtó alá rendezte *Forrai Ibolya*. (Negyvennyolcas Idők II.) Budapest, 1999. 137–295. o.
- Pál-Antal – Zepezčaner* 2005. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc Udvarhelyszéken. Korabeli iratok, jegyzőkönyvek, lajstromok. Közli *Pál-Antal Sándor* és *Zepezčaner Jenő*. (Múzeumi Füzetek 24.) Székelyudvarhely, 2005.
- Pál-Antal* 2017. Csíkszék az 1848–49-es forradalom idején. Korabeli források 1848. március 20. – 1849. október 16. Bevezetővel és jegyzetekkel ellátva közléteszi *Pál-Antal Sándor*. Csíkszereda, 2017.
- Pálmány* 2000. Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Szerk. *Pálmány Béla*. Budapest, 2002.
- Pap* 1870. *Pap Dénes*: A parlament Debrecenben 1849. I–II. k. Lipcse, 1870.

- Petőfi* 1964. *Petőfi Sándor* levelezése. Sajtó alá rendezte *Kiss József, V. Nyilassy Vilma és H. Törő Györgyi*. (Petőfi Sándor összes művei VII. k.) Budapest, 1964.
- Steier* é. n. II. *Steier Lajos*: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. A szabadságharc revideált története II. rész. Budapest, é. n.
- Steier* é. n. III. *Steier Lajos*: Haynau és Paskievics. A szabadságharc revideált története III. rész. I. k. Budapest, é. n.
- Süli* 2011. *Süli Attila*: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadszapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011.
- Süli* 2019. *Süli Attila*: A 11. (székely) huszárezred az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban. Barót, 2019.
- Szemere* 1990. *Szemere Bertalan*: Politikai jellemrajzok. – Okmánytár. Sajtó alá rendezte *Hermann Róbert és Pelyach István*. Budapest, 1990.
- Szillányi* 1851. *Szillányi Péter*: Komorn im Jahre 1849 mit besonderem Hinblick auf die Operationen der ungarischen Armee an der oberen Donau und Waag. Leipzig, 1851.
- Szűcs* 1981. *Szűcs Miklós* naplója 1839–1849. Sajtó alá rendezte *Kilián István*. (Borsod – Miskolci Füzetek. Irodalomtörténet. Documentatio Borsodiensis III.) Miskolc, 1981.
- Szűcs* 2003. I. *Szűcs Sámuel* naplói (1835–1864). Sajtó alá rendezte *Kilián István*. Miskolc, 2003. I. k.
- Trencsény* 1910. *Trencsény Károly*: Adalékok Zákó István életéhez. In: Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Évkönyve, 26. (1910) 47–84. o.
- Urbán* 1973. *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973.
- Urbán* 1991. Batthyány Lajos főbenjáró pöre. Sajtó alá rendezte *Urbán Aladár*. Ford. *Kurucz György*. (Bibliotheca Historica.) Budapest, 1991.
- Urbán* 1999. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. I–II. k. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta *Urbán Aladár*. Budapest, 1999.
- Vukovics* 1982. *Vukovics Sebő* visszaemlékezései 1849-re. Sajtó alá rendezte *Katona Tamás*. (Bibliotheca Historica.) Budapest, 1982.
- Waldapfel* 1955. *V. Waldapfel Eszter*: A forradalom és szabadságharc levelestára. III. k. Budapest, 1955.

Zachar 2008. *Zachar Péter Krisztián: Ellenforradalom és szabadságharc. Az 1848. őszi nyílt dinasztikus ellenforradalmi fordulat politikai-katonai háttere (szeptember 29. – december 16.). A múlt ösvényén.* Budapest, 2008.

RÖVIDÍTÉSEK

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
BM Orsz.	H 13. Belügyminisztérium. Országglászáti osztály
DA 1848-49.	N 70. Dieta anni 1848–1849
ONóHt	H 92. Országos Nemzetórségi haditanács. Általános iratok

Róbert Hermann

REPRESENTATIVES TAKING MILITARY SERVICE, SOLDIERS BECOMING REPRESENTATIVES

(Abstract)

Before 1848 the members of the army were not represented at the lower board the Diet of Hungary, since the Royal and Imperial Military was an imperial, supra-national organization that did not belong to the structure of the Hungarian estates of the realm. In principle, among the representatives invited to the Upper Board there could have been aristocrats who also held military ranks, but their participation was not very characteristic either.

The Act of 1848 on the Right to Vote did not regulate the active or the passive voting rights of the soldiers. That is how the situation evolved that the diet of representation of the people of 1848–49 had members who were otherwise professional soldiers.

The research paper introduces the different categories of this group of representatives and the activities belonging to different categories. The first person becoming representative from royal and imperial military officer was Ministry of War Lázár Mészáros. The staff officers of the National Guard (5 people) belong to the following category. In their case, the government wanted them to choose between their military and political assignments, but in the end they were not forced to choose. The third category includes people who became officers of the regular military (Home Defence Forces) after being elected to be representatives (11 persons), while the fourth category contains people who were appointed staff officers of the National Guard as representatives.

The members of the fifth category became representatives as Home Defence officers. Zsigmond Thaly, Artúr Görgei and György Klapka belong to them, but apart from them János Damjanich and Colonel Pál Esterházy were also elected to be representatives, but the diet could not verify their mandate. In the case of Gáspár Noszlopy both his military rank and the fact whether or not he was elected are uncertain. In the last unit of the article, the author refines the inaccurate statements of the professional literature, outlining the career of the representatives who were not soldiers, and of the soldiers who were not elected representatives.

Róbert Hermann

ABGEORDNETE ALS SOLDATEN, SOLDATEN ALS ABGEORDNETE

(Resümee)

Vor dem Jahr 1848 waren die Mitglieder der Armee im Unterhaus des ungarischen Parlaments nicht vertreten, denn die k. k. Armee war eine über den Nationen stehende Institution des Gesamtreiches, die nicht Teil der ungarischen Ständestruktur war. Unter denjenigen, die ins Oberhaus eingeladen waren, hätten diejenigen ungarischen Aristokraten sein können, die über einen militärischen Rang verfügten, aber auch ihre Teilnahme war nicht sonderlich charakteristisch.

Das Gesetz über das Wahlrecht aus dem Jahr 1848 traf keine Maßnahmen hinsichtlich des aktiven oder passiven Wahlrechts der Soldaten. So konnte es – auf lange Zeit hindurch beispiellose Weise – dazu kommen, dass die Diät des Jahres 1848–49 Mitglieder hatte, die Berufssoldaten waren.

Die Studie gibt einen Überblick über die verschiedenen Kategorien dieser Abgeordnetengruppe und genauer über die Tätigkeit der zu den einzelnen Kategorien gehörenden Personen. Der erste, der aus einem k. k. Soldatenoffizier zum Abgeordneten wurde, war Kriegsminister Lázár Mészáros. In die nächste Kategorie gehörten die Stabsoffiziere der Nationalgarde (5 Mann). In ihrem Fall drängte zwar die Regierung darauf, zwischen ihrer Aufgabe als Abgeordneter und als Stabsoffizier der Nationalgarde zu wählen, aber dazu kam es schließlich nur in einzelnen Fällen. Die dritte Kategorie bildeten diejenigen Abgeordneten, die bereits nach ihrer Wahl zum Abgeordneten zu Offizieren der neuen regulären Streitkraft, der Honvéd-Armee, wurden (11 Mann). Die in die vierte Kategorie gehörenden Personen wurden als Abgeordnete zu Stabsoffizieren der Nationalgarde ernannt (7 Mann).

Die Mitglieder der fünften Kategorie wurden als Honvéd-Offiziere zu Abgeordneten gewählt. Hierzu gehörten Zsigmond Thaly, Artúr Görgei und György Klapka; außer ihnen waren János Damjanich und Oberst Pál Esterházy zu Abgeordneten gewählt worden, jedoch wurde die Wahl der Letzteren vom Abgeordnetenhaus nicht mehr verifiziert. Im Fall von Gáspár Noszlopy sind schließlich sowohl sein Rang als auch die Tatsache seiner Wahl unsicher. Im letzten Kapitel der Studie korrigiert der Verfasser die bisherigen ungenauen Behauptungen der Fachliteratur und gibt einen Überblick über die Laufbahn derjenigen Abgeordneten, die keine Soldaten waren bzw. derjenigen Soldatenoffiziere, die keine Abgeordneten waren.

Róbert Hermann

DEPUTES MILITAIRES, MILITAIRES DEPUTES

(Résumé)

Avant 1848, les membres de l'armée n'étaient pas représentés dans la chambre basse de la Diète hongroise, car l'armée impériale-royale était une institution supranationale de l'empire qui ne faisait pas partie de la structure des ordres hongrois. En principe, les aristocrates hongrois ayant un grade militaire auraient pu figurer parmi les invités de la chambre haute, mais leur participation n'était pas chose courante.

La loi de 1848 sur le suffrage ne prévoit ni le suffrage actif, ni le suffrage passif des militaires. De ce fait, certains députés de l'assemblée nationale de 1848–1849 étaient des militaires de carrière, ce qui fut et resta longtemps une situation inédite.

Cette étude examine les différentes catégories de ce groupe de députés et l'activité des personnes qui y appartiennent. Le premier officier impérial-royal devenu député est Lázár Mészáros, ministre de la défense. La catégorie suivante comprend les officiers supérieurs de la garde nationale (5 personnes). Quant à ces derniers, le gouvernement les a invités à choisir entre leurs fonctions de député et d'officier supérieur de la garde nationale, mais peu l'ont fait. La troisième catégorie regroupe ceux qui étaient députés avant de devenir officiers de l'armée régulière hongroise (11 personnes). La quatrième catégorie comprend les députés nommés officier supérieur de la garde nationale (7 personnes).

Les membres de la cinquième catégorie, notamment Zsigmond Thaly, Artúr Görgei et György Klapka étaient officiers de l'armée hongroise avant d'être élus députés. En outre, János Damjanich et le colonel Pál Esterházy ont également été élus députés, mais leur élection n'a pas été ratifiée par la chambre des représentants. Quant à Gáspár Noszlopy, tant son rang que son élection sont incertains. Dans le dernier chapitre de l'étude, l'auteur rectifie certaines affirmations imprécises publiées dans la littérature spécialisée en évoquant le parcours des députés qui n'étaient pas militaires et celui des officiers qui n'étaient pas députés.

Роберт Германн

ДЕПУТАТЫ НА ВОЕННОЙ СЛУЖБЕ, ВОЕННЫЕ ДЕПУТАТЫ

(Резюме)

До 1848-го года военнослужащие члены армии не были представлены в нижней палате венгерского парламента, так как императорско-королевская армия была общеимперским, наднациональным институтом, не входившим в структуру венгерского строя. Среди приглашенных в верхнюю палату в принципе могли быть венгерские аристократы, имеющие воинское звание, но и их участие не было особенно характерным.

Закон о выборах об избирательном праве 1848-ого года не распоряжался ни активным, ни пассивным избирательным правом для военных. Таким образом могла возникнуть такая ситуация – беспрецедентным образом на долгое время –

что в народном представительском государственном собрании 1848–49 годов были такие члены, которые были кадровыми военными, профессиональными солдатами.

Исследование рассматривает различные категории этой группы депутатов, в том числе деятельность лиц, которые могут быть причислены к каждой отдельной категории. Первым, ставшим из военного офицера из императорско-королевской армии был министр обороны Лазарь Месарош. В следующую категорию вошли штаб-офицеры национальной гвардии (5 человек). В их случае, не смотря на то, что правительство настаивало на том, чтобы они выбирали между их депутатскими и национально-гвардийскими штаб-офицерскими заданиями, но в конце концов это произошло только в отдельных случаях. В третью категорию относились те депутаты, которые только уже после их избрания стали офицерами регулярных сил, армии (11 человек). Относящиеся к четвертой категории будучи депутатами были назначены штабными офицерами национальной гвардии (7 человек).

Членов пятой категории избирали в депутаты из гонимых офицеров. Сюда относились Жигмонд Тали, Артур Гёргеи и Дьёрдь Клапка; кроме них были избранными депутатами Янош Дамьянич и полковник Пал Эстерхази, но их избрание парламент уже не верифицировал. В случае Гаспара Нослопи как и его ранг, также как и факт его избрания являются неопределенными. В последней главе исследования автор исправляет ранее неточные утверждения спецлитературы, рассматривая карьеру тех депутатов, которые не были военными; и тех офицеров, которые не были депутатами.